

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS A KLASSZIKUS Ó-KOR

AZ AKADÉMIA ALAPÍTÁSÁTÓL 1883-IG

ÍRTA

FÖRSTER AURÉL

LEVELEZŐ TAG

(BEMUTATTA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK .

1925. MÁJUS 11-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉBEN)

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1927

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS A KLASSZIKUS Ó-KOR

AZ AKADÉMIA ALAPÍTÁSÁTÓL 1883-IG

ÍRTA

FÖRSTER AURÉL

LEVELEZŐ TAG

(BEMUTATTA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK
1925. MÁJUS 11-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉBEN)

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1927

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Feladatomban megoldásánál két út között kellett választanom: vagy a γένος ἐπισεικτικόν körében maradva főbb vonásokban általános képet adni a hazai klasszika-filológia fejlődéséről és az elért eredményekről, vagy a részletkutatás fáradságosabb ösvényén haladva a történetíró szerepére vállalkozni. Nem állhattam ellent a kísértésnek s az utóbbi útra léptem. Ebből azonban munkámnak többrendbeli megszorítása következett. Először, hogy előadásom Akadémiánk száz évi működésének csak első, nagyobbik feléről, az Akadémia alapításától a klasszika-filológiai bizottság felállításáig (1883-ig) terjedő korról szól; másodsor, hogy nagyon is meggyőződésemm ellenére, de némileg Akadémiánk szervezetét is szem előtt tartva, a filológia fogalmát szűkebb határok közé szorítom s mellőzöm az archaelológiára és politikai történelemre vonatkozó anyagot. Nem terjeszkedem ki a bizánci filológiára s a közép- és újabbkori latin irodalomra sem. A legutóbbi évtizedek anyagát egyrészt nem lehetett volna így részletesen feldolgozni a nélkül, hogy a füzetből kötet ne váljék, másrészt nagyobb felében meg sem érett a történelmi szempontból való tárgyalásra.

I. Az első munkások.

Köztudomású, hogy a «Magyar Tudós Társaság vagyis Akadémia» első sorban a magyar nyelv ügyét volt hivatva szolgálni. A nyelvét, mely a nemzet szellemi életének legfontosabb megnyilvánulása, kifejező eszköze és kifejezett tartalma. Szó és gondolat benső egységét hirdeti a Magyar Tudós Társaság első «Alaprajza» is, mikor a Társaság céljául ezt tűzi

ki : «A' magyar tudós Társaságnak egyedül csak az van téve céljává, hogy munkálódása által hazánkban a' tudományok és szép művészségek honni nyelven műveltesse; s viszont ezek által a' nyelv maga, csinosulást, fennséget és bővülést nyerjen : ekképen pedig a' nemzeti elme- és lélekerő szép és hasznos tudományok által időről időre kifejtve, saját fényében és méltóságában örök időkre fennálljon». A tudományok «honni nyelven való művelése» ma természetes követelménynek tetszik, mégis megvalósítása annak idején nem kis akadályokba ütközött. Útját állta nyelvünk, stílusunk fejletlen volta, de ezen tervszerű, vállvetett munka csakhamar segíthetett; azonban aggodalmak is merültek fel : vajjon kívánatos-e egyáltalán a latin nyelvvel, tudományosságunk és klasszikus műveltségünk hordozójával szakítani s nem fokozzuk-e e lépésünkkel a művelt nyugattól való elszigeteltségünket. Meg se kíséreltem itt annak kifejtését, mi volt nekünk magyaroknak a latin-kultúra a mult század második évtizedéig. Kifelé : összekötő kapocs Európa nagy, szerencsésebb és szellemi téren előbbre haladott népeivel ; befelé : összefűző, egyesítő kötelék, a gondolkodás egységét legalább a magasabb műveltség terén biztosító közös szellemi horizon. A nemzeti gondolat összefogó ereje nem tudta megakadályozni a mély szakadást, amely Mohács óta politikailag megosztotta a magyar nemzetet ; a kereszténység egyetemes szempontjai hátterbe szorultak a felekezeti villongás tüzeiben : valóban kevés ideálunk, kevés szellemi kincsünk maradt, melyre egyforma szemmel tekinthettek egymás közt meghasonlott elődeink. De Róma nagyjai, Hellas istenei ugyanazok voltak Debrecenben és Pannónhalmán, az aulikus mágnás palotájában és az ellenzéki táblabíró portáján, s a klasszicizmus napja nemzeti életünk ellentétei közé «szívárványhidat» vont kultúránk felhős egére.

Ha a mult század első évtizedeinek folyóiratait, a *Tudományos Gyűjteményt*, a *Felső Magyarországi Minervát* vagy bármely mást lapozgatjuk, látni fogjuk, hogy a legtöbb értekezés, bármily tárgyról szól is, a római és görög világból vett példákkal, vonatkozásokkal s a klasszikus irodalmakból vett citátumokkal van tele, úgyhogy nem egy irodalmi vagy esz-

tétikai, de akárhány jogi, filozófiai, sőt természettudományi cikk is filológiai értekezés vagy inkább stílusgyakorlat számba mehetne. Tudományos és szépirodalmunk képviselői közül pedig igen sokan voltak, akik akár első irodalmi kísérleteikben, akár később szabad óráikban a klasszikusok fordítgatásával vagy más, ebből a tárgykörből való irodalmi dolgozaikkal tettek tanúságot a klasszikus irodalmak elpusztíthatatlan éltető erejéről.

1828 márc. 11-én ült össze az 1825/7. évi országgyűlés XI. törvénycikkelye alapján a nádortól kinevezett s gr. Teleki József elől ülőn és a négy első «alkotón» v. i. alapítón kívül 22 tagból álló választottság, amely az alakítandó tudós társaság alaprajzát volt hivatva elkészíteni. Tagjai közül 12-en voltak olyanok, akik irodalmi működésüknek legalább egy részét a klasszikus tanulmányoknak szentelték. Így Budai Étsaiás (1766—1841) debreceni szuperintendens, az Akadémiának 1831-től, első nagygyűlése óta, tiszteleti tagja, ki tanítói pályáját mint a római és görög irodalom oktatója kezdte a debreceni kollégiumban, majd 1792—94-ig Göttingában Chr. G. Heynének volt tanítványa, Utrechtben Ruhnkennek ismerkedett meg s rövid angliai tartózkodás után 1794—1808-ig Debrecenben a klasszika literaturát és történelmet tanította, később a teológiát.¹ Továbbá Bitnitz Lajos (1790—1871) a szombathelyi liceumban a matematika professzora, kanonok, szombathelyi nagyprépost és c. püspök. Az akadémia megalkulásakor első vidéki tagnak nevezték ki a mathesis osztályában, később tiszteleti és igazgatósági tag lett. Érdeklődése korántsem szorítkozott a matematikára: iskolájában még a magyar nyelv és irodalom tanszékét is ellátta külön díjazás nélkül. De főképpen a római régiségek érdekelték.² Ezekről szóló műve a boroszlói *Kunstblatt*-ban németül is megjelent s ennek alapján 1825-ben a boroszlói tud. társaság levelező tagjává választotta. Éremgyűjteményét a M. Tud. Akadémiára hagyta. Dessewffy József gr. (1771—1843) rövid katonai pálya után táblabíró, országgyűlési követ, akad. igazgatósági és tiszteleti tag, Széchenyi politikai ellenfele s a «Hitel» *taglatat*ának szerzője már diákkorában (Pesten járt a piaristáknál) fordítgatott Ciceróból. Egy Tacitus-fordításáról is

tudunk Szinnyei, *M. Írók* II. 828). De nemcsak latinul tudott jól, hanem, s ez nagy szó ebben az időben, görögül is. Büszkén jegyzi meg a «*Kszenofon*»-ból fordított fejezet előtt: «Egyenesen a görög origyinál után dolgozám».³ Döbrentei Gábor (1786—1851), az Akadémia első titoknoka is alapos klasszikus műveltségű ember volt, aki Halle-Wittenbergában s a lipcei egyetemen filológiai előadásokat is hallgatott, az utóbbi helyen többek közt Chr. D. Becktől. 1815-ben jelent meg tőle az Erdélyi Múzeumban «*A hexameterrel való élés kezdetei a régi és új nemzetek között*».⁴ A választottság egyik legnevezetesebb tagja Wadasi Jankowich Miklós (1773—1846), ki rövid közhivatalnoki szolgálat után visszavonult a magánéletbe s kizárólag a tudománynak s régiség- és könyvgyűjtői szenvedélyének élt. Nagystílú gyűjteményének java részét az 1836-iki országgyűlés szerezte meg a N. Múzeum számára, benne 1400 kódexet (közülük 200 a klasszikus irodalmak köréből). Nagy tudományának a magyar klasszika filológia történetében maradandó emléke az a bevezetés, amelyet Szent-Györgyi Gellérd *Sallustius*-fordítása élén olvashatunk. E 288 lapra terjedő bevezetés gazdag tartalmáról némi fogalmat adhat néhány fejezet címe: «3. Görög és Római Szerzőknek Tökéletességek. 4. Classicus Szerzők Nevezete. 5. Eredeti Valóságoknak eleynészete után, kik által és mi módon jutottak hozzánk? 6. Azoknak Mássá hasonló Betset érdemel. 7. Classicusoknak közönségesen megesmért Érdemek. 8. Tökélletesítésünkre különös Eszközök. 9. Oskolákban nyert esmérések a Fő Tárgyat elmellőzik. 10. Fordításaik az eredeti hathatóssághoz közelíthetnek. 11. Rómaiak' és utóbbi Nemzetek' Tudománybéli előmeneteleknek eszköze a Fordítás. 12. Római Szerzőknek régtől fogva gyakorlott Magyarázataik. 13. Mindenkor Betsek Nemzetünknél a' Mohátsi Veszedelemig. 1526. Esztendőig.» Irodalom- és művelődéstörténeti, pedagógiai és filológia-történeti szempontok jutnak itt szóhoz gazdag tárgyi tudás alapján minden üres retorika kerülésével. De különösen becsesek bibliográfiai összeállításai (görögből magyarra ford. munkák 63—68 l., deákból magyarra 68—75 l.) s az egész 13. fejezet, mely főkép a humanizmusnak Mátyás-korabeli virágzásával foglalkozik szintén gazdag bibliográfiai appará-

tussal. A következő fejezetek (14—74) Sallustiuszal foglalkoznak s miután életéről, munkáiról, hatásáról, utánzóiról kimerítő részletességgel szökött, a 20. f.-ben a tudomására jutott Sallustius kéziratoknak jegyzékét és részben leírását adja ; 67 külföldi kézirat felsorolása után Zsámboki Jánosnak a bécsi császári könyvtárba került Sallustius-kéziratait ismerteti, valamint az ott lévő többi Sallustius-kéziratot is. A következő fejezetekben szó van a nyomtatott Sallustius-kiadásokról, a Sallustius-fordításokról, Sallustius «munkáit világosító fejtegetésekről s életének íróiról», végül «néhány nevezetes olvasás külömbiségeiről» tehát szövegkritikáról.⁵ Fejér György (1766—1851) prépost, egyet. tanár, az egyet. könyvtár főőre, a fáradhatatlan buzgalma és félelmetesen termékeny historikus és polyhistor, folyóiratában, a *Tudományos Gyűjtemény*-ben adta nálunk talán első rendszerét a filológiának ;⁶ ő, valamint barátja Horvát István (1784—1846) a Széchenyi orsz. könyvtár őre s egyet. tanár, csak az alaprajzot készítő választottságnak voltak tagjai, a megalakult akadémián kívül maradtak. H. I.-nak, kit inkább szertelenségeiről és hazafias túlzásairól ismer az utókor, nagy tudománya az ó-korra is kiterjedt, bár e téren irodalmi munkássága nem jelentékeny.⁷ Meg kell említenünk még Horváth János (1769—1835) püspök, helytart. tanácsos⁸ és Schedius Lajos (1768—1847) egyet. tanár⁹ neveit. Az utóbbi a pesti egyetemen az esztétika rendes tanára s a görög nyelvnek előzőr (1793-tól) önkéntes előadója volt, majd a görög nyelv 1806-ban felállított tanszékét mint helyettes látta el 1843-ig. Guzmics Izidornak, Kis Jánosnak és Kazinczy Ferencnek a klassz. filológia körébe eső működéséről más összefüggésben, részletesebben kell szólnunk.

E választottság állította össze az első igazgató-tanács névsorát, nagyobbára irodalmi téren is szerepelt főurakból, kik közül a mi szempontunkból csak gr. Dessewffy József említhető meg, kinek munkásságát már ismertettük, nemkülönben Döbrentei Gábor, az igazgató-tanács jegyzője. E névsor királyi jóváhagyása azonban csak 1830 júl. 7-én történt meg s ugyanazon esztendő őszén nevezte ki a Pozsonyban ülésező igazgatóság az első akadémiai rendes tagokat, egyelőre 23-at

a tervbe vett 42 helyre. A Nyelvtudomány osztályában a helybeli tagok közt Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály után harmadik helyen szereplő Schedel Ferenc mutatott már addig is érdeklődést a klasszikusok iránt¹⁰, a négy vidéki tag (Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc, Horváth Endre, Guzmics Izidor) közül Kölcsey és Guzmics képzett hellenisták. A filozófia osztályában Berzsenyi, a történettudomány osztályában Kazinczy és Kis János nevével találkozunk, a mathesis osztályában Bitnitz Lajoséval, míg a törvénytudomány művelői közül Szlemenics Pálról (1783—1857) kell megemlékeznünk, Horatius, Ovidius, Lucretius fordítójáról.¹¹ A természettudományok osztályából Horváth József (1794—1850), mint Toldy F. gyászbeszédéből megérthetjük, nem felelt meg azok várakozásának, kik tőle a magyar orvosi irodalomnak ha mindjárt csak fordítások útján való gyarapítását remélték; tudós hírnevét Plinius Naturalis Historiájának fordítása, melyben a XX. könyvig jutott, volt hivatva megmenteni.¹²

Az első nagygyűlésen 1831 febr. 15. és 16-án választott 16 tiszteleti tag között ott találjuk Budai Esaiás, gr. Desseffy József, Jankovich Miklós, Schedius Lajos jól ismert nevein kívül Fáy Andrásét (1786—1864), kinek Cicero-fordítása azonban későbbi időre esik, Döme Károly pozsonyi kanonokét (1768—1845), ki Ovidiusból, Tibullusból, Horatiusból fordított^{12a} s Kresznerics Ferenc alesperesét (1766—1832), ki egyideig a szombathelyi főiskola matematikai tanszékét töltötte be, de sokat foglalkozott magyar nyelvészettel, különösen szógyűjtéssel is, volt érem- és könyvgyűjteménye s amit a korabeli polyhistornál nem is kell külön kiemelni, sokat forgatta a klasszikusokat is, fordíttatott belőlük és kötetekre menő jegyzeteket készített róluk. Fiatalkori munkája Julianus császár egy művének, a «Császárok» c. satírájának fordítása. Érdekes gyűjtemény az a MTA kéziratárában őrzött vaskos folió kötet, amely «*Horatius Magyarázója*» címmel túlnyomórészben Kresznerics saját kezeírásában adja a különböző helyeken megjelent fordításokat, sőt akárhány kiadatlant is. Összesen 73 ódát gyűjtött össze 130 fordításban, öt gúnyort (satira) hét fordításban, hét levelet hét fordításban, az Ars poeticának Virág B.-tól való fordításából 129 sort ad. A for-

dítások 1781—1820 közötti időből valók, a fordítók közt szerepel Rájnisi egy ódával, Révai M. egy ódával, egy epod., B. Szabó D. öt ódával, Verseghy három ódával, Fábchich három ódával, Édes G. 22 ódával, két gúnyorral, három levéllel, Horváth E. J. 16 ódával, Horváth J. egy ódával, Kazinczy egy ódával, dr. Földi József három ódával, Döme K. öt ódával, Melczer K. egy ódával, P. Takács egy ódával. Virág 36 ódával, négy gúnyorral, négy levéllel, Kresznerics maga 24 ódával, Névtelen hét ódával, Lácza József egy gúnyorral.¹³ Kiadatlanok ezek közül Kresznerics fordításain kívül Horváth József Elek (1748?—1835) gimn. igazgató, 1832-től fogva akad. I. tag, fordításai is, kinek a klasszikusokkal való kapcsolatát csak innen ismerhetjük.

Azonkívül választott az első nagygyűlés febr. 17-én 20 hazai levelező tagot is. Közülök Almási Balogh Pál orvosdoktor, a Tudománytár későbbi társszerkesztője és Czuczor Gergely filológiai működésével más összefüggésben foglalkozunk. Deáki F. Sámuel (1784—1855) Barthélemynek valamikor híres, regény formájában megírt régiségtani művének lefordításával szerzett érdemet az akad. tagságra.¹⁴ Kiss Károly (1793—1866) főhadnagy hadtudományi működése a klasszikus korra is kiterjedt.¹⁵ Márton József (1771—1840) a bécsi egyetem rk. tanára nevét egy latin-magyar-német szótár örökíti meg.¹⁶ Sokoldalú, érdekes egyéniség volt Nyíry István (1776—1838) sárospataki főiskolai tanár, aki mathesist, természettant, filozófiát tanított, de nem volt idegen az antik kultúra ismeretének terén sem.¹⁷ Ezenkívül még Szeder Fábán (1784—1859) pannonhalmi főiskolai tanár¹⁸ és Szevény (Leiden) József (1800—1857) író¹⁹ működése áll némi kapcsolatban a klasszika-filológiával.

A második nagygyűlésen 1832 márc. 10-én választott négy tiszteletbeli tag közül csak Vass László (1780—1842) nagyváradi kanonok, pesti egyet. tanár nevét kell kiemelnünk,²⁰ a márc. 9-én választott I. tagok közül pedig Baricz Györgyöt (1779—1840) cs. kir. Genie-corpsnál szolgáló tisztet, Tacitus fordítóját,²¹ Buczy Emilt (1782—1839) kegyesrendi tanárt, kanonokot és a gyulafehérvári csillagvizsgáló torony őrét, kinek egy Plato-fordítását őrzi a M. T. Ak. kéziratára,²²

Császár Ferencet, (1807—1858) a magyar nyelv és literatura tanárát Fiumében, jogtudományi író, ²³ Czech Jánost (1798—1854) győri polgármestert, szűkebb hazája római korbéli történetének alapos ismerőjét, ²⁴ Hoblik Mártont (1791—1841) megyei ügyészt és táblabíró, kitől kéziratban terjedelmes Cicero-fordítások maradtak hátra, ²⁵ Kassai József (1767—1842) nyug. plébánost, szótárszerkesztőt, ²⁶ Sztrokay Antalt (1780—1850) kir. táblai ügyvédet, jogtudóst, Lucanus Pharsaliájának fordítóját, ²⁷ végül Fábián Gábort hites ügyvédet s táblabíró, kinek műfordítói kiváló érdemeit más helyen kell méltatnunk.

E 34 férfiú alkotta a M. Tudós Társaság kebelében a klasszika-filológia első gárdáját.

II. Az első feladatok. — A klasszikus ó-kor mint ideál.

A Magyar Tudós Társaság első programszerű megnyilatkozása a tudományos irodalom fejlesztése érdekében 61 idegen nyelvű munka címének összeállítása volt, melyeknek fordítása kívánatosnak és sürgősnek látszott. E sorozatban nagy számmal vannak klasszikus auctorok és a klasszikus korra vonatkozó újabbkori munkák. Ilyenek *a)* a nyelv-tudományi osztály részéről: Homeros *Odysséája*. — Cicero: *Orator. De oratore 3 könyve. Brutus*. — Quintilianus: *De institutione oratoria és De causis corruptae eloquentiae*²⁸ — A. Gellius: *Noctes Atticae*. — *b)* a filozófiai osztály részéről: Plato összes munkái. — Cicero: *De officiis. De legibus. De natura deorum. Quaestiones Tusculanae* (sic). — *c)* a történelmi osztály részéről: Thukydides. — Plutarchos *párhuzamos életrajzai*. — C. Julius Caesar: *De bello Gallico et civili, nec non aliorum de bello Alexandrino, Africano et Hispaniensi commentarii*. — Tacitus összes művei. — Gillies: *History of ancient Greece*. — Goldsmith: *Roman history*. — Gibbon: *History of the decline and fall of the Roman empire*. — Heeren: *Handbuch der Geschichte d. Staaten des Alterthums*. — *d)* a mathesis osztálya részéről Euclides: *Elementa*.

Minden önkényes célkitűzéstől függetlenül, pusztán a belső kényszerűség alapján, a klasszika-filológiai tanulmá-

nyok három irányra különültek, három medret vájtak maguknak. Az első a humanisztikus irány, amely a klasszikus világot mint ideált, mint művészeti és erkölcsi értékek kiapadhatatlan forrását tekinti s inkább általánosságban teszi tanulmány tárgyává az ókorhoz való viszonyunkat s a klasszikusok fontosságát életben, művészetben és nevelésben. Ezzel többnyire párhuzamosan halad a másik irány, a törekvés a klasszikus irodalmak remekeit a hazai irodalom számára meghódítani: a fordítás. Csak viszonylag később fejlődik ki a harmadik irány: a filológia, mint történelmi tudomány, mint szakszerű, módszeres kutatás s ezzel kapcsolatban a filológiai bírálat.

Általánosságban, nagy vonásokban rajzolja Guzmics Izidor r. tag, Szt. Benedekrendi szerzetes, később bakonybéli apát s akad. tiszteleti tag, a korabeli magyar kultúrának, különösen az irodalomnak, a hellenséggel létesíthető kapcsolatait *Hellen-magyar literatura* c. értekezésében, amely folytatásával a *Hellen-magyar dramaturgiával* együtt az *Akadémia Évkönyvei* első négy kötetének közel 150 lapját tölti be.²⁹ Guzmics a hellén irodalom buzgó tanulmányozásától várja a magyar irodalom és műveltség fellendülését. Feltűnő rokonságot lát a két nemzet nyelvében és lelkületében. «Nyelvünkben — úgymond — szinte megvan, mint vérünkben a keleti komoly méltóság és felemelkedés, vegyítve nyugoti könnyűséggel, vidámsággal. S így volt ez a' hellen nemzet' nyelvében, természetében...» A modern irodalmak nem lehetnek példaképeink, mert azok már klasszikus hatás alatt fejlődtek. «Az a' mit közbelépett nemzetektől veszünk, már nem tiszta hellen, ben van abban minden külön nyelv' saját nemzetisége is, a' mi helyett nekünk a' magunkénak saját nemzetiségét kellene a' hellen képekkel és színekkel egyesítenünk, holott most ezeket a' képeket és színeket olasz, francz, angol, német alakokra mázolván vegyest találjuk gyakran a miénkben, melynek a' nagy teher alatt nem süppedeznie lehetetlen... Az a' pont, melyben a' hazai nyelv kezd mindenütt és mindenben uralkodó lenni, mellynek a' latin csak szolgálója, vagy inkább dajkálója legyen: kezdete egyszersmind a' hellen nyelv megindulásának közöttünk. Mikor a'

hazai nyelv jól elrendelve, lehetősen mívelve fog a' magyar ifjúság serdülő lelkébe nyomatni 's a' nagyobb idő 's nagyobb gond ennek leszen szentelve, a' latin ellenben csak mellesleg lépdegel : akkor az utolsóhoz fogja magát a' hellen ís esatlani még pedig elsőégi jussal és kedvezéssel . . . 'S mikor a magyar ifjú tanulja a' hellen nyelvet is, az alatt a' tudós férfiak Hellas' remek műveit törekednek közöttünk felléptetni : nem szárazon, nem pusztán ; nem grammatikai feszültséggel ; nem pedant pöffedtséggel ; de késérve hasznos jegyzetekkel, felfedve sejtett szépségeiket, 's homályaikat felvilágítva a' történet' útján, a' nemzet és kor lelkéből, a' művésznek személyes tulajdoniból, sajátásaiból, helyzete köréből, a' kritikának nem csalfa világával . . . Áll a' magyar Tudós Társaság . . . Tudva már szándéka a fordítandó classicus művek iránt, úgy fogja ő, óhajtom és hiszem, kiadni a legjelesebbeket, hogy az eredeti textus ott fog a' fordítás mellett tisztán s minél igazabban állani . . . A' törvényszerző hatalomtól pedig várhatjuk, hogy azalatt a' hellen nyelv' és literatura' tanulására nyit iskolákat, vagy inkább összekapcsolandja azt a' latinnal, annak leányával, a' magyarnak szolgálatára, miként fenn óhajtám».

Azután három fejezetben szól «Hellasz természeti helyzetéről», a «Hellen vallásról» és a «Hellen nyelv»-ről, majd megpárhuzamot von a görög és a magyar nyelv között, mint mondja, nem azért, «hogy akár egyiknek a' másikból lett származtát, akár mindkettőnek egy harmadikból mint közanyagából eredtét hozzam ki ; akár végre a' kettőnek bármiféle rokonságát tanítsam : hanem közelebbi célom ugyan az, hogy miután a' hellennek minden egyéb nyelv feletti rokonságát közönségesen megismerjük, a' miénknek ahhoz közelségét itt-ott még felettségét is kimutassam». Egymás mellé állítja a beszédhangokat : gör. $\sigma\epsilon\lambda\eta\nu\eta$ ~ m. szerényé, gör. $\mu\omicron\rho\rho\omega$ ~ m. forró, gör. $\upsilon\varsigma$ ~ m. hús ; a beszédhangok változásait : $\sigma\phi\iota\alpha$ $\sigma\phi\iota\eta$ ~ család — cseléd ; alaktani és mondattani sajátságokat. Nem érdektelen, amit az ígéről mond ; az alakokban, jelentésárnyalatokban oly gazdag görög igeragozás nem mulja felül e tekintetekben a magyart, sőt talán mögötte marad. «A' Magyarnak itt van dicsősége! . . . Mennyi erő, mennyi

finomság a' különözésben! Hol a nyelv olly gazdag, olly kényes igékben, millyen ez az édes miénk? Ha a nyelv ereje igékben feneklik: ha a nyelv ereje az azt beszélő nép' erejének tükre: úgy a' mi nyelvünk teljes erővel; úgy a magyar nemzet, bármi kicsiny számra, erőre nagy; valóban hős nemzet, mit a' történet is bizonyít minden időben . . .»

A következő fejezetben *«Hellen' s magyar poesis általán»* címen a költészetnek és általában a művészeteknek teljesen különböző helyzetét, fejlődését, sorsát rajzolja a görögöknél és nálunk. «Rekesztésül» pedig néhány «vonatokat» közöl, melyekből a hellén és a keresztény költészet közötti különbség kitűnik. «1. Fő billyeg, a' többinek forrása . . . az, hogy a' hellen (poesis) egészen regés (mythica), a' mai inkább képzett (idealis); az plastica és obiectiva (testalkatu, tárgyas), ez szellemi, érzelmi (sentimentalis) és személyes. 2. . . A hellen költész magát egészen feledve csak tárgyában él, . . . az új világ költészei magok akarnak mindenütt és mindenben ragyogni; ők nemcsak műveiket, de műveik' eredetüket, történetüket is tudtukra adják, s miként dolgoztak, miként izzadtak» stb.

A *Hellen-magyar dramaturgiából* csak a három görög tragikus jellemzését idézem. «Aiszkhülosz rendetlen, mérész a' szavakban, darabos, durva beszédű. Szophoklesz pontos, mérséklett hevű és nyelvű, férfias erőű. Benne a kevés szavú komolyság, főbélyeg. Eüripidesz szenvedélyes, gazdag igazságban és képekben, édes hangzata, lyrai szökései ragadnak, elégiai érzélgései átringatnak alig sejtett vétségein. Ő philosph, költész és szónok egyszersmind . . .»

Guzmics nevével még egyszer találkozunk az Akadémia folyóiratában, a *Tudománytár*-ban, amikor halála után rendtársa Briedl Fidél adja közre G. kéziratából a *Philosophiai (észteni) nyelv* c. cikkét.³⁰ «Mi magyarok ott állunk literatúránkkal — mondja G. — honnan természetes lépés vagyon a' philosophiára: költészi nyelvünk nagy mértékben művelt, s a' philosophiainak inkább ebből kell kifejlődnie, mintsem a' közéletéből, mely amabban sokfélésült, bujálkdott és emelkedett . . . legalkalmazhatóbb példa a' hellen philosophiai nyelv . . .» Ezután a görög műszavak értelmi elágazá-

sait követő magyar műszavak ajánlása s a filozófiai műszótár egyes kifejezéseinek kritikája következik.

A klasszikus irodalmak nevelő értékének Guzmicstól oly erélyesen megpendített gondolata hivatott hirdetőre talál Kis János szuperintendensnek, a jeles poétának és műfordítónak személyében.³¹ A két ember sok tekintetben merő ellentéte egymásnak. Mindkettőnek egyéniségét áthatotta és átalakította a hellen ideál, de az egyik inkább prometheusi, a másik apolloni természet. Guzmicsban a pathos, Kisben a charis dominál. Amannak nyelve erőteljes, de sokszor érdes, emezé kellemes, símán gördülő, amaz sokszor erőszakosan újító, emez nemesen konzervatív, Guzmics a hellén filológia terén autodidaktus, Kis a göttingai és jenai egyetemeken fejezte be tanulmányait. Kisnek az Akadémia folyóiratában a *Tudománytár*-ban (Uj f. Ért. VII. [1840] 183—196 l.) megjelent értekezése *A' görög és római classicusok érdekessége* megleghangú, igen szerencsés formájú védelmezése a klasszikus irodalmak nevelő értékének, mellyel a modern irodalmakat fölülmulják. A cikk még ma is, 85 év múlva, mindenképpen érdemes az elolvasásra.

Tizenkét évvel későbbi időből való Fábián Gábor akad. felolvasása (*M. Ac. Értesítő XII.* [1852] 264—281 l.) *A' római klasszikusok olvasásával 's tanulmányozásával egybekötött élvezetről és érdekről.* Már 1836-ban rendes tagi székfoglalójában (*A próza 's kifejlése föltételei.* Évk. III. b. 70—82.) érintette a klasszikus tanulmányok sorsát az iskolában. «Előttünk áll — úgymond — vezérfáklya gyanánt a' maga teljes fényében a' görög és római classica literatura, mellyet a' nemzeti nyelv mellett igazi studiumunkká téve, legbiztosabban célt érhetünk . . . » Ezt annál is inkább kell hangsúlyoznunk «mivel azon fonák nézet, mellyből a' classica literaturának egyik ága, a' római, némelly hazai iskolánkban eddigelé majd kizárólag csak a' kenyérkeresésre szánt konyhacákság' megszerzéséért tanulatott, most a' magyar nyelv diplomáciai rangra emelkedni kezdésével a' latin literaturát könnyen szükségtelen tanulmánynak tekintetheti. Legyen tehát a' latin nyelv ezentúl is igazi studiumunk; sőt iparkodjunk mellette a' görögre is hasonló gondot fordítani,

mert a' classica literatura minden nemzet nyelvének a' kiképződésben mindenha legtisztább tükörül szolgálend». A későbbi tanulmányában is a forma, a stílus szempontjaiból indul ki, de csakhamar más irányba terelődik a tárgyalás. Érezzük, hogy más gondolatvilágban mozgunk mint Guzmicséknál. A mindennapi élet valóságaival százféle kapcsolatban álló ügyvéd nem haladhat el érdektelenül ama számtalan művelődéstörténelmi tanulság mellett, amely a klasszikusokból lépten-nyomon meríthető. «Nem kevésbé gyönyörködtet a' classicus írók' olvasásánál az, hogy bennök sok ma divatozó intézmények', szabályok' és szokások' nyomaira akadunk; sőt néha nem kis meglepetésünkre, némely újabaknak hitt tárgyakat is náluk már létezetteknek tapasztalunk». Erre a konkrét példák egész sorát idézi, majdnem kizárólag a két Plinius munkáiból, a *Nat. Historiából* és a levelekből. A római comitiák szakasztott másai megyei tisztválasztó gyűléseinknek, kortesfőnökeikkel, a nyílt és titkos szavazás kérdésével. Régóta ismeretesek a céhek, a vásárjog, az útlevelek, a pénzdevalváció s «az országkormányzat körében az újabbkori úgynevezett szent szövetség 's a Londonban minap alakult társulat által felfogott békepolitika eszméje» (mi inkább 'népszövetséget' és lefegyverzést emlegetnénk). A magánélet terén a technikai vívmányokról, a divat mezején nem egy újdonságról derül ki, hogy voltaképpen igen régi. Nagyon finom és pedagógiai szempontból is igen figyelemre méltó észrevétellel zárja a felhozott példák sorát: «Ilynemű adatok nagy számmal fordulnak elő a' classicus íróknál, melyeket midőn olvasás közbe rájuk bukkanunk, még ha előttünk egyéb forrásokból már ismertek voltak is, némileg saját felfedzésünknek tekintünk s annál érdekesebbeknek találunk, minél nagyobb élvezetet szoktunk venni a' tényekből, ha azokat nemcsak mások előadása után ismerjük, hanem szemünkkel is látjuk».³²

Egészen az iskolai nevelés szempontjából tárgyalja a klasszikus tanulmányok kérdését Szepesi Imre I. tag székfoglalója: *Az ó-classicai irodalom előnyeiről a gymnasiumban* (*M. Akad. Értesítő. Nyelv. és szépt. I. 1860, 124—175 l.*) Ez az értekezés is, különösen első felében, kissé merev diszpozíciója ellenére

is sok megszívlelendő igazságot mond jól átgondolt formában.³³

Míg Szepesiből a tárgyat meggyőződéssel szerető szakember beszél, addig Brassai Sámuel, az egyetemes képzettségű és érdeklődésű polyhistor, bizonyára felette áll az elfogultság gyanújának, mikor akadémiai székfoglalójában (*A mód-szerrel*. I. rész. *Mit tanítsunk?* Ért. a böles. tud. köréből I. 4. 1867) lelkes és talpraesett védelemben részesíti a klasszikusok iskolai tanulmányát.³⁴ Végig tekintve a különböző tudományokon megállapítja, hogy «realisztikus hasznót a középiskolai tanulmányokban hiába keresünk» s ennek következtében az utilitárius szempont jogosultsága is elenyészik. Valamint «a legderekből kormány az, amely arra törekszik, hogy magát nélkülözhetővé tegye», úgy elmondhatjuk, hogy «az egyedül helyes és célszerű oktatás az, mely az oktatottat alkalmassá teszi az oktatás nélkülözésére, azaz művének önerején való folytatására». A klasszikusok mellett a «consensus gentium»-on kívül egy «ontologicum argumentum»-ot is megszólaltat: «A nyelvtanítás a módszer tökélyeinek legteljesebb képviselője, azaz az emberi elme minden tehetségeit... minden fokozatokon át teljes számmal gyakorolja és fejti» köztük a legfontosabbat: az ítélő tehetséget. «Anynyira saját tulajdonsága az a nyelvtanulmánynak, hogy megléte a tanítási módszer nemétől merőben független». (39. l.). Ész és szív kiművelését nyelvi és irodalmi tanulmányok csak együtt biztosíthatják. «Százszor megtámadott s ugyanannyiszor diadaloskodó igazság az, hogy e tekintetben az ó-görög és római irodalom versenyzők nélkül foglalja el az első helyet» s hogy «valamint általában a nyelvtanítástól, úgy a nyelvek közt is az ó-classikaiaktól a tanításbeli elsőséget elvitatni nem lehet». Második helyre helyezi a matematikát, mely után harmadsorban a história s negyediknek a természettudományok következnek.

A gyakorlati pedagógiában gyökerezik Imre Sándor erős meggyőződése, mellyel a klasszikus tanulmányok mellett síkra száll a Hunfalvy szerkesztette *Magyar Nyelvészetben*. (*Az ó-görög nyelv fontossága iskoláinkra és irodalmunkra nézve* 1861 (VI.) 246—281). Helyes világnézet szerzése céljából

ismernünk kell az antik világfelfogást, nem hogy benne meghonosodjunk, hanem hogy a régiektől lendületet s önálló gondolkodást tanuljunk. A görög bölcsélet ismerete mellőzhetetlen előkészület a bölcsészetre magára. Költészetük és esztétikájuk hatása páratlan. Az exakt tudományok terén, igaz, inkább csak történeti fontosságúak műveik, de ott van másfelől a politika és történettudomány, továbbá a nyelvtudomány. A fordítások az alakot nem adják vissza, csak a tartalmat, de tudományos szempontból ezt is csak az eredetiből lehet megismerni.³⁵

Végül meg kell emlékeznünk a klasszikus tanulmányok egyik leglelkesebb védelmezőjéről Hunfalvy Pálról, bár ide tartozó irodalmi működése az Akadémia körén kívül folyt le.³⁶ Egyházának ülésein, ankéteken, hírlapi cikkekben egyaránt minden alkalmat megragadott, hogy ideáljai mellett síkra szálljon. «*Szózatnak a pusztaságban*» nevezte el e tárgyról írott, összegyűjtött cikkeit. Vajha több megértésre találtak volna ő is és mindazok, akik utána ily szellemben írtak és dolgoztak!

III. A fordítások.

Méltóbban és szerencsésebben nem kezdhette volna Akadémiánk a klasszikusok fordításainak sorát, mint *Horatius levelei*-nek Kis János tollából való fordításával. Kis Jánosban a jó fordítónak minden kelléke egyesült: nemes ízlése, kiváló formaérzéke, verselő ügyessége, a klasszikus ókor alapos ismerete és rajongó szeretete, s ami magasra emelte legtöbb pályatársa fölé, erős érzéke az egyszerű és természetes iránt, mind e sajátságai fordításainak is tartós hatást biztosítottak.³⁷ Horatius és Ovidius formai tökéletessége, Terentius válogatott dikciója, Xenophon keresetlen bája megannyi korgeniális feladatot nyújtottak. De nem riadt vissza még nehezebb vállalkozásoktól sem: az esztétikus érdeklődése Aristoteles és Anaximenész retorikáinak s az ál-Longinus a Fenségesről szóló művének fordításához vezette, az erkölcsbírónak hivatásában gyökerező komolysága pedig Juvenalis és Persius felé fordította figyelmét. Horatius Leveleinek fordítása irodalmunk maradandó nyeresége. Ha a legnehezebb és legtöbbet

fordított darabnak, az *Ars poeticának* átültetését hasonlítjuk össze a még mindig legkiválóbb hexameteres fordítással, Virág Benedekével, ennek patinás ódonsága mellett Kis János páros-rímű alexandrinusai olyan üdék, mintha tegnap írták volna.

Csodálatos, hogy Kölcsény alapos nyelvtudása és a görög szellembe való mélyebb behatolása ellenére sem hagyott hátra nevezetesebb alkotást a műfordítás terén.³⁸ Legfontosabb ilyen mű kísérlete az *Ilias* I. és II. én. (a «Hajóknak rendjök vagy Boiotia»-ból csak vagy 30 sor) a III.-ból kb. 80 sor, melyben híven választott jelmondatához («descriptos servare vices, operumque colores»), tervszerű de mesterkélt archaizálással iparkodik az eredetinek jellegét a fordításban visszatükröztetni. De ki mondaná ma sikerülteknek az ilyenféle sorokat :

Bortömlő, bírvád kutyaszemmel s szarvasi szívvel.
Sem valah(a) a néppel felfegyverkezned az (h)arczra
Sem görögöknek jobbjaival soha lesre kimenned
Nem mertél.

A M. Tudós Társaság működésének két első évtizedében két fordítás sorozatot publikált: *Római classicusok magyar fordításokban* és *Hellen classicusok magyar fordításokban* címmel. Az előbbiben foglaltatnak: I. C. C. *Sallustius épen maradt minden munkái*. Magyarra Kazinczy Ferencz. Budán, 1836. XXXVIII és 246 l. — II. M. T. *Ciceróból beszédek, levelek és Scipió' álma*. Ford. Kazinczy Ferencz. Budán, 1837. 226 l. — III. IV. C. *Julius Caesar' minden munkái*. Fordítá és jegyzeteivel bővíté Szenczy Imre. Budán, 1841. XVIII 387. X. 386 l. V. *Albius Tibullus Elegiái* négy könyvben. Fordítá, jegyzetekkel Egyed Antal, Pesten, 1845. VIII és 140 l. — A másik sorozat: I. *Ödipusz, a király*. Szophoklesz színműve. *Iphigeneia Aulisban*. Euripidesz színműve. Az eredeti hellenből fordította Guzmics Izidór. Budán, 1840. 204 l. — II. *Homer Odisszéája*. Hellenből Szabó István. Pesten, 1846. 336 l. — III. *Párhuzamos életrajzok Plutarchból*. Hellenből fordította D. Székács József. Pesten, 1847. XIII. 395 l.

Kazinczy *Sallustius*-fordítása, klasszikus tanulmányainak legértettebb terméke, mint postúmus munka jelent meg négy évvel halála után. Sárospataki diákévei óta, ahol magán-

szorgalomból tanult meg görögül, élete végéig hű maradt a klasszikusokhoz. Első fordítói kísérletei e téren az Anakreontea gyűjteményéből vették tárgyukat;³⁹ de görögül csak keveset fordított. *Sallustius*-fordításában egy emberöltő munkája fekszik. «Igyekezetimet Sallust harminc esztendő k o l t a játszadozza» írja a Kassán 1824-ben külön megjelent Előszóban (4. l.). «Mik mind ezek (a modern nyelvek) a' Hellene-kéhez és Latinokéhoz képest! és melly nehéz az újak' nyelvén adni, a' mit azoknál találunk! . . . A' ki régieket önt által új nyelvbe, vagy az új nyelvet áldozza fel a' régiség Írójának, vagy az Írót az új nyelvnek (5. l.)» . . . Sallustius írói érdemét magasra helyezi. «Ha nem ok nélkül neveztetett a'Római Történetírók' fejedelmének, mi bátrak vagyunk őt a' Római Prosaicusok' Virgiljének nevezni el». (7. l.) . . . «Az ő fordítójának mernie kell a' maga nyelvében, a' mit Sallust mere a' magáéban». De nemesak stilisztikai, hanem tárgyi tekintetben is nagy gonddal végezte Kazinczy a fordítás feladatát. 38 lapnyi Bevezetésben szól az író életéről, erkölceséről, historiographiai érdemeiről, beszéde sajátosságairól, kiadásairól, fordításairól. Kitűnik e bevezetésből, hogy még kézirati tanulmányokat is végzett. «Hazánknek örök hírvű férőja Wadasi Janowich Miklós . . . megengedé, hogy gazdag Gyűjteményéből a' Mátyás' Bibliothecájának egy Códexe . . . Pestről fedelem alá költözhesse, hogy ott több holnapokig múlathasson . . . Az írás csinos, az írha feőér és nemes, de a' Librariusz gondatlanka volt» (Bevezetés XXXIII. l.). Mégis be kell vallanunk, hogy Kazinczy vállalkozása éppen abban a pontban, melyet leginkább szíven viselt, a fordítás nyelvében és stílusában, nem sikerült. A tudatos archaizálás, a stílus egyéni sajátosságainak visszaadása oly feladatot róttak még kialakulófélben levő nyelvünkre, melynek ez sem Kazinczy, sem bárki másnak tollán megfelelni nem tudott. Így lett a Sallustius nyelve keregetté, hatásvadászóvává, melynek folytonosan szembeötlő különösségei állandóan magukra vonják az olvasó figyelmét, lehetlenné teszik az egységes hangulat kialakulását s a tartalomba való elmerülést. Mennyivel olvashatóbbak még ma is azok a részletek, melyekben — mint a Töredékekben és a Levelekben vagy a II. k. Cicero-szemelvényeiben — «az új

ízlés szerint, mely könnyűt kedvel, símát, ömlőt, mindennek érthetőt, hidegen józant» vagyis a maga írói gyakorlatában kiforrott, minden kiszámítottsága ellenére is lendületes nyelven beszélteti az íróit.⁴⁰

Míg Kazinczyt főképpen esztétikai célok lelkesítették, addig Szenczy Imre ⁴¹ *Caesar*-fordításában a tartalom hű tolmácsolása és kimerítő magyarázata a vezető szempont. Szenczy kitűnő készültséggel látott a munkához és elismerésre méltót alkotott; kommentárja is bőséges és alapos. Mindenképpen magunkévá tehetjük tehát bírálójának, Péczelynek ítéletét, hogy «ezen dolgozás úgy, a' mint van, literaturánk' illy nemű legszebb nyereségei közé tartozik».⁴²

A sorozat utolsó kötete Egyed Antal *Tibullusa*. Egyed egyike szabad óráikban szorgalmasan verselő papköltőinknek, ki bár több idealizmussal, mint költői hivatottsággal szolgált a Múzsákat, fordításaival a maga korában éppen nem lekicsinylendő munkát végzett. Már diákkorában s mint a «pécsi veteményedelemben a Szt. Istenedmény hallgatója» próbálkozik verseléssel, horatiusi ódák fordításával, de később a római elégia mesterei, Ovidius és Tibullus, voltak érdeklődésének majdnem kizárólagos tárgyai. Tibullusnak először rímes fordítását küldötte be az Akadémiának, de ennek kiadására talán a szokatlan versforma miatt nem vállalkoztak. Ez azonban nem kedvetlenítette el; kitartóan s nem gyengülő, sőt talán mindvégig tökéletesebbé váló verselő készséggel folytatta munkáját késő öregségéig.⁴³

A görög klasszikusok sorozata Guzmics tragédia-fordításaival kezdődik.⁴⁴ G. nehéz, bár nem reménytelen feladatra vállalkozott, mikor *Sophoklest* és *Euripidest* magyar nyelven szíjaltatta meg. Egyéniségének voltak a tragikusok lelkével kongeniális vonásai, erős érzéke volt a pátosz és a fenséges iránt, de egy Vörösmarty költői erejére lett volna szüksége, hogy feladatát tökéletesen megoldhassa. E nélkül akárhány-szor fenség helyett dagály, költőiség helyett keresettség az, amit nála találunk. «G. fordítása bemeszelt góth egyház, mellynek ablakaiban a' színezett üvegek megmaradtak. Az építész' gondolatját kiismerheted rajta, de a' meszelés boszont» mondja egykorú bírálója. (Hunfalvy P., Athenaeum V.

[1841 I.] 166 l.). Vannak fordításának sikerült részletei is : Oidipusban Teiresias jóslata (447 skk.), a kardalok közül a negyedik stasimon (1186 skk.), Euripides-fordítása pedig mintha folyékonyabb, természetesebb volna, mindazonáltal e műveknek már csak történelmi értékük van, ebből a szempontból azonban érdemük is nagy, az úttörés érdeme.

Szabó István *Odisszeája* a görög sorozat második darabja. Az igénytelen falusi plébános, aki 1839 óta tagja volt az akadémiának, nemcsak élete külső körülményeiben, de írói egyéniségével is Egyed Antalra emlékeztet, bár nála talán erősebb tehetség volt. Epigrammák, Aesopus, szónokokból vett szemelvények fordítása után fogott hozzá *Homeros* fordításához s ő volt nálunk az első, aki mind a két nagy eposzszal megbirkózott. Lankadatlan lelkesedéssel dolgozott tovább, de a félenken kopogtató pap nem tudta elérni, hogy akár *Argonauticája*, akár *Aischinése* az Akadémiánál vagy más kiadónál napvilágot látott volna. Stílusa, dikciója ma már fakult, idegenszerű, de a magyar műfordítás történetéből nevét kifelejtteni nem lehet.⁴⁵

Hasonlóképp érdemes műfordítónk volt Székács József is, akinek Plutarchos-kötete a «*Hellen classicusok*» harmadik és utolsó darabja. *Platon*, *Lukianos*, *Horatius* és főképpen az *Anthologia* voltak ezenkívül érdeklődése tárgyai. A pályatársával, Taubnerrel együtt tervbe vett *Plutarchos*-fordításból csak az itt megjelent tíz életrajz készült el (*Theseus*, *Romulus*, *Lykurgos*, *Numa*, *Solon*, *Publicola*, *Themistokles*, *Camillus*, *Perikles*, *Fabius Maximus*).⁴⁶

A Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanácsa már 1844-ben határozta el, hogy «a' Hellen classicusok szerencsésb időkig elmaradnak». Egyed *Tibullusával* a latin sorozat is megakadt. Az Akadémia helyett inkább a Kisfaludy Társaság vagy egyéb kiadók kiadásában jelennek meg az akadémiai tagok fordításai.^{46a} A fordítók közt szerepelnek szépirodalmunk jelesei közül Czuczor Gergely⁴⁷ és Fáy András,⁴⁸ az előbbi *Cornelius Nepost*, majd kufsteini fogsága alatt *Tacitust* fordította s *Horatius Ars poeticájának* legnépszerűbbé vált fordításával ajándékozta meg irodalmunkat, az utóbbi Cícero két beszédének átültetésére vállalkozott. Kazinczy Gábor⁴⁹

is fordítgatott a klasszikusoktól. A tudomány emberei közül Szabó Károly⁵⁰ *Euripides* és *Sophokles* fordításaival szépirodalmi babérokra pályázott, míg Haberern Jonathán⁵¹ és Hunfalvy Pál⁵² mint fordítók is tudománykörükön belül maradtak. Az előbbi erejének javát *Aristoteles* műveinek magyar nyelven való visszaadására fordította. Első kísérlete a Lélekről szóló munka még gyengén sikerült fordítása volt, míg az Akadémia kiadásában megjelent *Ethika*, valamint a *Politika* lelkiismeretes, tárgyi tekintetben tiszteletreméltó színvonalon álló munkák, melyek azonban stilisztikai szempontból éppen nem voltak kielégítőek, számunkra meg valóssággal olvashatatlanok. Hunfalvynak *Aristoteles Poetikája* s *Plato* kilenc dialógusának fordítását köszönjük; szerkesztette a «Hellen és római remekírók könyvtárát», melynek egyes darabjaihoz bevezetést és jegyzeteket írt. Itt kell megemlékeznünk a fáradhatatlan Csaplár Benedek⁵³ fiatalkori munkájáról, hat platói dialógus fordításáról is; továbbá Hunfalvy János⁵⁴ *Theophrastos*-fordításáról.

Részletesebben kell szólnunk Fábíán Gábor⁵⁵ fordítói működéséről. Hosszú, a közügyeknek szentelt életében hű kísérői voltak a római klasszikusok s ő kitartott mellettük késő öregségéig, sőt legjelentősebb fordításai éppen élte telére 65. és 80. éve közé esnek: Cicero leveleinek hét kötete, fordítás-irodalmunknak a római próza terén legmonumentálisabb alkotása, Lucretius tankölteményének két kiadása és egyéb munkák. Bár nem szűnik meg a forma fontosságát hangsúlyozni, érdeklődése első sorban a tartalomnak szól s amikor a történelmi valóság teréről lelépve, a költészet felé fordul, akkor is a tartalmi nehézségek csábítják: Lucretius természetbölcséletének gondolatvilága, Valerius Flaccus bonyodalmas mythographiája, Rutilius Namatianus útleírásának szokatlan képei, Horatius *Ars poeticájának* a síma felszín alatt örvénylő nehézségei. Nem volt könnyű tollú stiliszta vagy ügyesen skandáló versfaragó, állandóan küzdött a formával, de az eredetiek congeniális megértése átsegítette őt e küzdelem nehézségein és biztosította neki a győzelmet.

1859-ben egy «névtelen hazafi» (Kelemen József pécsi nagyprépost) 100 aranyat tűzött ki *Lucanus Pharsalia*-jának

tartalom- és alakhű fordítására. A határnapon (1864 márc. 31.) kilenc pályamű érkezett be, bírálókul Fábíán Gábor r., Torkos Sándor és Imre Sándor I. tagokat küldötte ki az Akadémia. A bírálók egyikének tulságosan szigorú ítélete szerint «általános becse egy fordításnak sincs, csupán viszonylagos. Az alakot és tartalmat egyik egy, másik más helyt tükrözi hívebben vissza, hanem csak oly szűk téreken, hogy a gyéren elszórt oázokból az eredeti kép egészét a kilenc fordítás kilenc néző focusán által sem lehetne egy hézagtalan photographban előállítani». Egyik bíráló a II. sz. «Fortes creantur fortibus» jeligéjűnek akarja a díjat juttatni, a másik kettő azonban a VII. sz.-nak, mely szerintük «az eredeti munka szavait és kifejezéseit majd mindenütt találólag, talpraesett tiszta és nem csinatlan magyarsággal, érthetően tudja visszaadni... és számos eddigi íróinknál nem divatos szokat méhszorgalommal keresgél össze... Belőlük az írói nyelv, bővebb megvizsgálás után, szép acquisitiót tehet». A díjat ez a mű kapta, szerzője Baksai Sándor ref. pap Csanádon; a II. számú dicséretben részesült, szerzője Laky Demeter premontrei kanonok Csornán. A pályabírók döntését most, két emberöltő távlatából tekintve is csak helyeselhetjük. Baksai fordításának nemcsak «viszonylagos» értéke van; lendületes, erőteljes nyelve legtöbbször talpraesetten és szerencsésen adja vissza az eredetinek nem kicsinylendő költői szépségeit. Erő és lendület van a Laky fordításában is, de stílusa bonyolult, kifejezései sokszor keresettek. E két kitüntetett munkán kívül figyelmet érdemel a IX. sz. «Hő tiszteletem a bíráló uraknak» jeligéjű, melyet egyszerű, természetes dikciója kellemes olvasmánnyá tesz.⁵⁶

1869-ből való Szarvas Gábor kéziratban maradt *Plautus* fordítása. Csak egy darabnak, a *Trinummus*-nak áttételét adja figyelemreméltó fordításmódszertani bevezetés kíséretében. Szarvas másfél évtizeddel Csiky előtt egészben véve szerencsésen oldotta meg feladatát. Alaki hűség tekintetében *Trinummus*-a mindenesetre felülmúlja Csikyét, aki a lírai részek bonyodalmas versalakjait is ötös és hatodfeles jambusokká egyszerűsíti. Az Akadémiának beküldött kézirat annakidején feltétlenül megérdemelte volna a kiadást, ami a fordítót kétségtelenül buzdította volna művének folytatására.⁵⁷

1876-ban foglalta el székét Barna Ignác orvosdoktor, a kiválóan buzgó műkedvelő-fordító a római szatíra-költőkből (Persius) vett szemelvények bemutatásával, melyeket csakhamar az Aeneis négy első könyve követett, de sem ezekben, sem egyéb kísérleteiben nem emelkedett a művelt dilettantizmus színvonala fölé.⁵⁸

Mennyire más és mennyivel értékesebb az, amit e téren Thewrewk Emilnek köszönhetünk. Hiszen Thewrewk sem volt poéta s egy-egy rövid darabnál, epigrammánál többre költői lendülete nem volt elegendő, de mint műfordító kiváló érdemeket szerzett, mert nemcsak az eredetinek tökéletes megértése, hanem a magyar nyelv szókinésének tudományosan megalapozott kitűnő ismerete és a kifejezés legfincmabb részleteit szeretettel csiszolató gondossága őt e szerepre mintegy predesztinálták.⁵⁹

Büszke önérzettel jegyezheti fel hazai klasszika-filológiánk krónikása, hogy a magyar műfordításnak akár a leküzdendő nehézségeket, akár a megoldás tökéletességét tekintve, talán legremekebb alkotását hellen költő inspirálta s örök dicsősége marad a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy ő nyújthatta át e munkáért a babért. Az 1879 febr. 24-iki összes ülés határozata szerint a már két ízben ki nem adott Karácsonyi jutalmak egyikét (400 aranyat) Arany János kapta *Aristophanes*-fordításáért. A munkára Arany már 1878-ban kapott megbízást az Akadémiától. Bírálói Szász Károly r. és Thewrewk Emil l. tagok nagy dícsérettel ajánlották kiadásra. Thewrewk egyszersmind ajánlkozik, hogy «a. szükséges bevezetéseket és még hiányzó jegyzeteket, melyek megírásában Aranyt szembaja akadályozza, szívesen elkészíti s így az első kötet még ez év folyamán megjelenhet».⁶⁰

Még egy nevezetes munkát jutalmazott meg Akadémiánk a Karácsonyi-díjjal. 1882-ben a ki nem adott díjat Csiky Gergely készülőfélben levő s később a Kisfaludy Társaság kiadásában megjelent *Plautus*-fordítása jutalmazására fordították. Csiky, ki «*Plautus nőalakjai*» c. értekezéssel 1881-ben foglalta el székét, elismerésre méltó módon oldotta meg nehéz feladatát. Alaki hűségre ugyan nem törekedett, de síma verselése, könnyen folyó párbeszédei nemcsak az olva-

sóhoz hozzák közel *Plautus* eleven, olykor kissé nyers alakjait, de a színpadon is biztosítják nekik a hatást.⁶¹

E korszakra esnek Szász Károly^{61a} és Hegedűs István első fordításai és filológiai dolgozatai,⁶² s ekkor indul meg Csengery Jánosnak méreteivel és színvonalával egyaránt imponáló fordítói tevékenysége.⁶³

Végül e fejezet keretében kell szólnunk a klasszika filológiai bizottság szervezéséről is, mely az I. o. javaslata szerint «a végből állíttatnék föl, hogy válogatott görög és római classicusok fordításából egy rendszeres gyűjteményt indítson meg, mely mind a tudományos, mind az irodalmi követeléseknek megfelelően...» Évenként legalább harminc ívnyi munka bocsáttatnék közre... A bizottság költségeinek fedezésére évenként csak 1000—1200 frt volna szükséges, mert... a fordítások kiadásának nyomdai költségét a Franklin-nyomda vállalná magára, azon föltétel alatt, hogy a kész kéziratot díjtalanul nyerné tulajdonul... A m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr értesülvén az osztály törekvéseiről, kijelentette, hogy ha az Akadémia a classica-philologiai bizottságot megalakítja, a classicusok fordítását kész évenként részben pénzbeli segéllyel, részint más úton támogatni, azon föltétel alatt, ha a fordítás mellé az eredeti szöveg is mellékeltetik».

A klasszika-filológiai bizottság létrejöttét tehát első sorban a fordítások hathatósabb támogatásának köszöni. Hatáskörébe utalták azonban a dolog természetének megfelelően mindazokat a klasszika-filológiai vonatkozású ügyeket is, melyek bizottsági elintézést kívánnak. Az elfogadott javaslat szerint a bizottság feladata:

I. A görög és római classicusoknak magyarra fordítása.

II. Görög és római irodalomtörténeti munkák iratása és kiadások eszközölése.

III. Szövegkiadások, melyek önálló kritikai apparatuson alapszanak, vagy oly szövegé, mely a fordítással szembe állítva bocsáttatik közre.

IV. A philológiának hazánkbeli történetére vonatkozó adatok gyűjtése és feldolgozása.

V. A classicus irodalomnak a magunk irodalmára való hatásának kiderítése.

VI. A magyarországi latin irodalom terén való kutatások és publicatiók.»

Az 1883. évi nagygyűlés május 16-án az osztály javaslatát magáévá tette s így már másnap megtörtént a bizottsági tagok választása. A bizottság tagjai lettek: Ábel Jenő, Ballagi Mór, Barna Ignác, Bartal Antal, Csiky Gergely, Finály Henrik, Gyulai Pál, Henszlmann Imre, Hunfalvy Pál, Imre Sándor, Lehr Albert, Salamon Ferenc, Szabó István, Szarvas Gábor, Szász Károly, Telfy Iván, P. Thewrewk Emil, Torma Károly, Vécsey Tamás és Zichy Antal. A bizottság megalakulásakor elnöknek Zichy Antal t., előadónak Ponori Thewrewk Emil l. tagot választotta. A december 17-iki összes ülés pedig már köszönettel vehette tudomásul a vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratát, melyben «a classica philologiai állandó bizottságnak a görög és római classicusok magyar fordításai eszközzésére 1000—1200 forint évi segélyt ajánl azon föltétel alatt, hogy ha a bizottság kiadványaiba a magyar szöveg mellé az eredeti (görög vagy latin) szöveg is oda nyomatik». Az ugyanakkor bemutatott költségvetésben a klasszika filológiai bizottság 2400 frttal volt dotálva, amiből 2000 frt Thewrewk E. Anakreonja és Barna J. Aeneise két nyelvű kiadására, 400 frt előadói tiszteletdíjra volt szánva.

IV. A tudományos filológia kialakulása.

A tudományos klasszika filológia művelésének kezdetét az Akadémia körében sem névhez sem időponthoz kötni nem lehet. Lassan, szinte észrevétlenül megy át a népszerűbb, inkább szórakoztató és ismeretterjesztő irány a módszeresen tárgyaló és kutató előadásba. A legelső filológiai vonatkozású dolgozat, mely a Magyar Tudományos Akadémiában napirendre került, úgy látszik Kazinczy Ferenc egy bírálata volt. Kezdetben ugyanis a «héti üléseken» az elmúlt esztendő irodalmi termését ismertették és bírálták. Ilyen célra készült Kazinczynak *Jelentése a' Szalay László bimbója és a' Lassú István által Horátzhoz készített Jegyzések eránt.*

Pesten, Mártz. 21 d. 1831 dátummal (M. T. A. kéziratára Tört. 4.-r. 23.). A bírálat lesújtó. A szerzőnek nem kellett volna mást csinálnia, mint Mitscherlich, Wieland, Nietsch munkáival megismerkedni «s megválasztani a' szükségést a' feleslegestől . . . s azt tiszta és csinos beszédbe adni az ifjak kezébe. De én ugyan a' mi commentatorunkat mind erre eléggé el nem készültnek lelem . . . » mert még a grammatika és a helyesírás ellen is vét, sok fölöslegeset mond, az egyes darabok méltatását azonban teljesen elhanyagolja, sőt «a' textus' általvételére» sem fordít elég gondot. «Óhajtom — így végzi jelentését K. — hogy a munkás férfiúnak maga vagy valamely szorosb barátja azt a tanácsot sugallja, hogy e munka folytatásától térjen dicséretesen járt pályájára.»⁶⁵

Az irodalmi és filológiai szempont kettősségét láttuk fönnebb Kazinczy Sallustiusának bevezetésében is, melynek egész fejezete Wieland nyomán a történetírók erkölcsi tekintetben próbálja rehabilitálni s Wieland álláspontját új érvekkel támogatni. E kísérlet ellen foglal állást a nagy tudású Szenczy Imre» *C. Sallustius Crispus erkölcsi tekintetben*» c. értekezésével (Tudománytár Új f. III. 1838, 226—244). De kezdetben ilyen tartalmú és színvonalú eredeti értekezés kevés akad, tudományunknak inkább fordított cikkek a képviselői^{65a}. Élénkebb mozgolódást látunk az archæológia terén, ahol az egyre szaporodó újabb leletek öröndetes lökéseket adnak a kutatásnak.

Az első felolvasók közé tartoztak: Henszlmann Imre⁶⁶ «*A hellen dráma' jellemeiről*», Szabó István⁶⁷ «*A hellen nők erkölcséről*», Taubner Károly⁶⁸ «*A plátói akadémiáról Flórencben*» c. nem publikált értekezéseikkel. Tudománytörténeti szempontból sokkal fontosabbak Hunfalvy Pál tanulmányai, melyek közül az első Thukydidesről szól s a halotti beszéd és a dögvészről szóló fejezetek fordítását is magában foglalta. (Athenaeum 1842, 593., 609, 625, 694.) Majd a filozófusok kötötték le érdeklődését: «*Aristoteles elmélete a jogról, a' nicomachosi Ethica V. könyvéből*» (Akad. Értesítő VIII. (1848) 8—18.) és «*Plátón Politeia c. munkája vázlatja és bírálatja*» c. értekezései tartoznak ide, míg «*Homér a' régi íróknál Aristotelesig*» c. dolgozata (I. Szabó István Ilias fordításához [Pest, 1853] írt bevezetését) más körből veszi tárgyát.⁶⁹

A tudományos filológia előkészítői és úttörői között meg kell emlékeznünk Toldy Ferencről, aki 1854-ben (*Akad. Ért.* XIV. 286—299) a M. N. Múzeumnak egy a Nevelettől kiadott névtelen deák meseíró magában foglaló addig ismeretlen codexéről értekezett. U. i. Zündel berni tanár felkérésére a M. N. Múzeum Avianus-codexével foglalkozván, megállapította, hogy ez nem más, mint az említett «bizonytalan korácsú» névtelennek kézírata, melyet Nevelet adott ki a *Mythologica Aesopica*-ban (Frankfurt 1610). Közli a kézirat leírását és collatióját.

Majd ismét Hunfalvy nevével találkozunk az *Akad. Ért.* lapjain, ahol (1859, 107—129) elsőnek jelzett Aristoteles. tanulmányát olvashatjuk a Kategóriákról. Hunfalvy részletesen tárgyal egyes idevonatkozó kérdéseket, nem hátrál meg a nehézségek elől, bár leküzdésük nem sikerül is mindig neki. Időközben egy újabb Aristoteles-kutató is fellépett, a lelkiismeretes és szorgalmas Haberern Jonathán, ki 1867-ben foglalta el székét az Akadémián «*Aristoteles befolyása a philosophia újabb korszakára*» c. értekezéssel (kivonata *Akad. Ért.* Új f. I. [1867] 173—177, kiadva Böles. Tud. Érték. I. 3. «*Aristoteles befolyása az új bölcséletre és az életre*» címen). Némi csalódással olvassuk Hunfalvynak fölszínes bírálatát Haberernnek kéziratban benyújtott aristotelesi Metaphysika-fordításáról (*Akad. Ért.* 1868. 267—273), melynek felsőbbbséges hangja a szerzőt kéziratának visszavonására bírta. Tudományos működésével, különösen fennt tárgyalt fordításaival Haberern kiérdemelte a dicséretet, mely neki az 1865—70 évekre eső Marczibányi mellékjutalom kiosztásakor jutott. A jutalmat magát Domanovszky Endre *Bölcsészettörténete* (I. köt. Ó-kor) kapta.

1859-ben negyvenöt hazafias lelkű magyar nő tíz éven át évenként 135 db. aranyat kötött le, hogy pályázás útján évenként négy népszerű tudományos kézikönyv készíttessék. A legelső kitűzött feladatok között találjuk a *római irodalom történetének* megírását 15 ívnyi terjedelemben. Továbbá kitűzettek: *Görögország története Nagy Sándorig* (16 ív) s harmadiknak a *Görög államrégiségek kézikönyve* (15 ív). A pályázatok eredménye nem felelt meg a várákozásnak, úgyhogy

az Akadémia az eredménytelenség okainak vizsgálatára külön bizottságot küldött ki, mely 1867-ben a nagygyűlés elé terjesztett jelentésében megállapította, hogy az ok nem a pályázati feltételekben, hanem tudományos viszonyainkban keresendő. Tizeuhat addig kitűzött pályázathól csak öt volt sikeres, tizenegyet újra kell hirdetni, de mindenekelőtt nyolcat, melyek között lesznek a «*Római irodalomtörténet*» s a «*Görög államrégiségek*» kézikönyvei. Az előbbire hirdetett pályázat megint eredménytelen volt, de a «*Görög államrégiségek*»-et tárgyaló egy pályamű a bírálóknak (Somhegyi Ferenc, Télfy Iván, Szabó Károly) szótöbbséggel hozott határozata alapján elnyerte a jutalmat, mert a bírálat szerint «a forrásokat elég jól használta . . . s feladata legfontosabb s legnehezebb részét, a hellén alkotmányok fejlődésének s hatásának leírását alaposan megoldotta». Szerzője Pór Antal volt, aki két év múlva *A Régi Róma történeté*-re kitűzött díjat is megnyerte.⁷⁰

Míg e kézikönyvek, a dolog természete szerint, kompiláció-jellegűek voltak, addig, szerencsére, a tudományos kutatás sem szünetelt. Schvarcz Gyula nagyszabású irodalmi működéséből itt csak a görög tudománytörténet terén mozgó műveire utálhatunk.^{70a} A német földről ide szakadt s a magyar nyelvészet terén páratlan érdemeket szerzett Budenz József mint indogermanista és klasszikus filológus kezdte tudományos pályáját.⁷¹ Első magyar nyelven fogalmazott dolgozata is még ide tartozik (A görög *δαμο*-képzőről) s ha megmarad eredeti munkakörében, bizonyára épp úgy iskolát alapított volna, mint az ural-altáji nyelvészet terén. Így sem maradt a latin-görög nyelvészet tudománya művelők nélkül. Elismeréssel kell megemlékeznünk itt Szénássy Sándorról,⁷² ki főképp a latin nyelv terén bűvárkodott s kit időelőtti halála fosztott meg attól, hogy a székfoglalójáért, mint az 1872. év legjobb nyelvészeti értekezéseért, neki ítélte Sámuel-díjat átvehesse. Bartal Antalhoz⁷³ kegyesebb volt a sors: nem lanykadó munkakedvét hosszú élettel jutalmazta. Az ő munkásságának java is a latin nyelvnek volt szentelve; nyelvtani munkái, bár részben a középiskola számára készültek, tartalmukkal és hatásukkal messze felülemelkedtek az átlagos jó iskolakönyvek színvonalán. Bartal éles szemmel ismerte fel

zsenge filológiai tudományunk legsürgősebb teendőit s derekasan kivette részét a munkából, mikor akadémiai székfoglalójában a hazai klasszika-filológiai irodalom teljes bibliográfiáját adta a reneszansztól saját koráig, nélkülözhetetlen segédeszközt nyújtván ezáltal minden további kutatásnak. Még sokkal nagyobb szabású, sőt az egyes ember teljesítő-képességét felülmúló vállalkozása volt, mikor élete alkonyán évtizedes gyűjtés eredményeképpen közzétette a hazai latin-ság szótárát. Az 50-es és 60-as évek érdemes grammatikusa volt Szepesi Imre,⁷⁴ kinek pedagógiai vonatkozású irodalmi működéséről már szóltunk. Bár jelentősége nem fogható Bartaléhoz, el kell ismerni alapos készültségét, higgadt okfejtését s ha olykor polémiába keveredik valamelyik szaktársával, mint pl. Télfyvel a görög kiejtés kérdésében, akkor az ő részén szokott lenni az igazság.

Ha a tudós jellemző sajátsága a termékenység, a sokatírás volna, akkor Télfy Iván⁷⁵ az első helyek egyikét foglalná el. Sűrű egymásutánba jelent meg az Akadémia felolvasó-asztalánál és Aischylos rímeitől a görögre fordított bankett-étlapig a legkülönbözőbb témákkal foglalkozott az *«Értekezések»* lapjain. De ott is, ahol nagyobb feladat megoldására koncentrálna erejét (*Corpus iuris attici*) metódikus fegyelmezetttség híján nem tudott értékeset alkotni. Főérdeme a buzgóság, amellyel a nálunk akkor kevésbé ismert közép- és újjörög irodalmak tanulmányozásának szükségességét hirdette.

Érdekes vendégként jelent meg a klasszika-filológia terén hírneves polyhistorunk Brassai Sámuel⁷⁶ két értekezésével, amelyekben Horatius szatíráinak és Vergilius Aeneise II. könyvének kiadóival és magyarázóival hadakozik. Bár sokszor nem tartható álláspontot foglal el, akárhány szerencsés megjegyzése is van, s ott is, ahol nincsen igaza, érdekes és ötletes mindvégig. Különösen figyelemre méltó törekvése, mellyel magát a német kommentátorok gyámságától függetleníteni s a latin gondolatot a magyar észjárással párhuzamba állítani iparkodott.

Brassainak tanártársa volt az időközben megnyílt kolozsvári tudományegyetemen Finály Henrik, kinek nevét

különösen a latin lexikográfia terén kifejtett munkássága tette széles körben ismeretessé.⁷⁷

Minden elődét messze felülmuló hatással volt tudományunkra Ponori Thewrewk Emil fellépése, kinek működését korszakot alkotóvá tette elsősorban elméjének fegyelmezettsége, a külföldön, a tudomány nagy gócpontjaiban, elsajátított szigorú, tudományos módszer. E tekintetben csak a tarka tudású, bőbeszédű, hol impresszionista, hol makacsul elfogult Télffyvel kell összevetnünk, hogy felsőbbbsége világosan álljon előttünk. Továbbá eredetisége, leleményessége és biztos ítélete; oly sajátosságok, melyek nélkül a legjobb módszer sem ér semmit. Azután erős nemzeti érzése, mely bizonyos értelemben megint függetlenítette német mestereitől és képessé tette arra, hogy a magyar tudomány számára különleges feladatokat is lásson meg és tűzzön ki. Végül művészi érzéke, zenci tudása és verselő készsége, melyek harmónikusan egészítették ki egyéniségét s egyikévé tették a tudomány terén világszerte kihalófélben levő egész embereknek, akik után már csak a szakemberek következnek. A mai középkorú és ifjabb nemzedék, amely Thewrewköt már csak bizonyos passzívítás állapotában látta, könnyen igazságtalanná lehet vele szemben. De aki tanári működésének mindjárt legelején egy Ábel Jenőt tudott formálni, abban valamikor a tetterő magasan loboghatott.⁷⁸

Vendégként jelentek meg a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó asztalánál a sokat ígérő, de korán letört Ring Mihály⁷⁹ s a később más feladatok felé forduló Kont Ignác.⁸⁰ A klasszika filológiának voltak szentelve Fináczy Ernő⁸¹ munkásságának első évei is. De a legnagyobb sikert Ábel Jenő⁸² aratta szédítő iramú, fényes és rövid pályafutása alatt. Mesterének, Thewrewknek, sok tekintetben ellentété: míg amaz a feladatkijelölő és célkitűző, addig Ábel a lytikus, a feladatmegoldó tehetség. Thewrewk epigrammatikus tömörségű mondatokba sűríti gondolatait s inkább csak vázlatát adja okfejtésének: Ábel szeretettel mélyed a részletekbe, gondosan ügyel arra, hogy a gondolatszövedék egy szála se hiányozzék, akribiája és munkabírása páratlan. Már első akadémiai értekezése (*Corvin-codexek*) is harmincnál több író szó-

veghagyományának áttanulmányozásán alapul. Ha kegyesebbek hozzá a Moirák, még az egyetemi tanárok klasszikus korhatárán innen érhetne volna meg az Akadémia centenáriumát; s ha legalább két évtizedig még köztünk maradhatt volna, kétségtelenül másként alakult volna hazai klasszika-filológiánk története. Tudományunk krónikása azonban így is kénytelen megállapítani, hogy a Thewrewk Emil és Ábel Jenő kora mindig a magyar klasszika-filológia hőskora marad, melynek bátor kezdeményezésére, szárnyaló reményeire, gazdag ígéreiteire sok csalódás, meddő erőlködés után, egy megértés nélküli, sőt ellenséges közvélemény, nyomasztó légkörében s egy nemzeti katasztrófa romjai közül fájdalmas irigységgel nézünk szárnysegett utódok.

JEGYZETEK.

¹ Munkásságának idetartozó része: *P. Terentii Afri Comoediae* ed. E. B. Debrecen 1795. — *G. Hasse Liber de causis stili Latini ad usum studiosae iuventutis Hungaricae accomodatus*. Debrecen, 1799. — *Régi tudós világ' históriája*, melyben a' könyvnyomtatás' feltalálásáig élt mindenféle tudósoknak, főképpen pedig a' görög és deák íróknak élete, munkái érdemei és a' tudományoknak akkori állapotja rendbe szedve előadódnak. Debrecen 1802. (Ebből «külön szakasztva» a rhet. és poet. classisok számára: *Régi római v. deák írók' élete.*) — *Deák nyelv' kezdetei példákban a legalsó deák iskola' számára*. Debrecen 1804. — *Chr. Cellarii Latinitatis probatae et exercitatae liber memorialis*. Debrecen 1808. Ed. altera Debr. 1831.

² Cikkei a *Tudományos Gyűjtemény* különböző évfolyamaiban (1819—1829 között), továbbá: *A Szombathelyen felásott római régiségekről*. Pest, 1829. (= *Tud. Gyűjt.* 1829. III. 3—66.).

³ Cikkei: *Erdélyi Muzéum* 1814 I. 46—47 Bajvívás Erósszal. A' gondatlan ivó (Anakreonból). *F. M. Minerva* 1825, 112. 113. Epikurosz' három gnómái. — Solon, Mimnermos (néhány sor ford.). — *U. o.* 460. Theodota (Xenophon Mem. III. 11. ford.). — *Hébe* 1821, 304. A meghült szeretet (Platon után). Meleagrosból egy epigramma.

⁴ *Erdélyi Muzéum* 1815. II. 128. — *U. o.* VI. (1817) 30—50. Egyiptomiak, perzsák, görögök és rómaiak nevelések' módjaira tett némelly megjegyzések. (Észrevételek Szász Mózes u. o. megjelent cikkére).

⁵ *Cajus Sallustius Crispus Szent-Györgyi Gellért' Magyarázásával*. Előrebotsátotta Bévezetését a' Classicusok Ismeretébe *Jankowich Miklós*. I. II. kötet. Budán 1811—1812. — J.-nak egyéb filológiai

publikációi: *Tud. Gyűjt.* 1818. II. 115—121. Angelo Mai által a' Majlandi könyvtárnak hajdani kéziratai között feltalált' s eddig eszméletlen Görög, Deák, és Német szerzők munkáiról. — *Angeli Decembris de Conditionibus Pacis inter Alexandrum M. et Darium reges ut apud Q. Curtium legitur Disputatio ex MSS. Codd. Jankowichianis nunc primum edita.* Budae 1825. — A «Bévezetés»-t részletesebben ismertetem, mert Bartal érdemes bibliográfiájából e nevezetes értekezés, sőt Jankowich neve egyáltalán, kimaradt.

⁶ *Tud. Gyűjt.* 1818. I. 3—38, II. 3—48. Tudományok' encyclopaediája rövid rajzolatban. (Külön is megjelent, Pest 1818.). A philologiáról II. 37—44-ig szól, u. o. 44—48-ig az archaeologiáról. — *U. o.* 1823. I. 45—86. A philológiára egy tekintet. — *U. o.* 1829. VIII. 59—80. Az ó-budai maradványok római héfördők dűledéki-e?

⁷ *Tud. Gyűjt.* 1817. VIII. 142—159. Vitatkozás Rummy Károly ellen a Sirmium városnév állítólagos Firmium alakjáról. — Későbbi időkből valók: *u. o.* 1830. III. 3, VIII. 3, IX. 3. A' Jászokról mint Toxotákról, Jónokról, Pannonokról, Pelasgusokról, Paeonokról és Hellenekről. — *U. o.* 1833 I. 41—61. Flavius Vespasianus császárnak K. u. 71. évben adatott római diplomája. II. 117—119. Auctores Attici etc. ed. Dobson Londini 1828. ism. («a' Görög és Római Classica Literatura nélkül sem íróink a' Tudományokban, sem Hazánk' Attyai az Ékesen szólásban a' nemzeti előmenetelt messze nem vihetik»). — *U. o.* 1834. III. 117—119. Corpus Geographorum Graecorum et Latinorum ed. Sickler etc. ism. — 1836. III. 117—121. Catalogus codd. Bibl. Pal. Vindob. I. Codd. Latini (Endlicher) ism. — *A szlavinokról* azaz kérkedőkről, a trójai háborútól első Justinianus császárig. Tartalma Alázonok, aucháták, auchéták, eucháták, alubok, chalubok. Pest 1844.

⁸ Ide vonatkozó irodalmi működése csak későbbi korból van: *F. M. Minerva* 1831. 704—718. A hajdani görög fejrénp. 867—870. A hajdankori görög fejrénp a theatrumra nézve.

⁹ Műve: *Compendiaria graecae grammaticae institutio in usum seminarii Patavini olim edita, nunc novis curis emendata atque aucta.* Buda 1818. — Cikkek: *Zschr. von u. für Ungarn* 1804. V. 235. Virág B. Az üdösb Cato. Pest 1803. ism. *U. o.* VI. 188. Kováts József Magyar Éneis ism.

¹⁰ *Isocraetis Paraenesis ad Demonicum, e graeco per Rud. Agricolam adjecta translatione Hungarica.* Curavit Fr. Schedel, Pest 1822.

¹¹ *P. Ovidius Naso versezete az Általalakításról*, magyarra ford. Sz. P. és *Horatius minden munkái* I. II. köt. a M. T. A. kéziratárában. Szemelvények: *Uj M. Múz.* 1853. I. 588, 1856. I. 99. — *Lucretius* (kéziratban) L. erről *Uj M. Múz.* 1858. I. 12. (Bartal 125. l.).

¹² *L. M. Ac. Ért.* XI. (1851) 124. l. Toldy F. megemlékezésében indítványozza a kézirat megszerzését s az Akadémiánál való «letevését»; a kézirat azonban nem jutott az Akadémia birtokába.

^{12a} *Döme Károly* (1768—1845) pozsonyi kanonok, t. tag. *M.*

Múzeum 1788 Ovidius keserveiből ford. — *Orpheus* 1790 Tibullus ford. — Horatius ford. Kresznerics kéziratos gyűjteményében. — *Ismét egy-két játék Metastasiusból.* Pozsony 1815. Toldalék: Ovidius keserveiből az I. könyv. Horác II. könyvéből.

¹³ *A Császárok.* Írta görög nyelven a második Julianus császár. Megmagyarázta K. F. Pozsony és Pest 1806. — Kéziratban: *Hébe-kori philologiai gondolatok és Emlékezet segítsége* (2 kötet), *Analecta philologica* (1782—1832 évekből való kivonatok, 9 kötet), éremgyűjteményének leírásai s a fönntemlített fordításgyűjtemény.

¹⁴ *Az ifjú Anacharsis' utazása Görögországban.* Barthélemy apát-úr után ford. D. F. S. Kolozsvár 1820—21, nyolc kötetben.

¹⁵ *Tudományos Gyűjtemény* 1826. I. 27—37. Az ó- és újkor' csata-rendje.

¹⁶ *Lexicon trilingue Latino-Hungarico-Germanicum* ... Kassa 1818. két kötet. II. rész Német-magyar-deák lexicon U. o. 1821—23. két kötet.

¹⁷ *Programma de statu Graeciae quo iuventutem collegii Sárospatakiensis ad promovendam institutionem bibliothecae novi aedificii invitat.* Sárospatak 1827. — *Disquisitio philosophica de causis sermonis latini grammaticis philosophiae categorias, philosophis grammaticam explicans.* Sárospatak 1827. — *A tudományok összessége* Sárospatak 1829—31. Három kötet. (I. A közönséges tudománykör. Nyelvtudományok osztálya. II. A történelmi segédtudományok. III. A tulajdon történelmi tudománya.) A IV. k. (Mathesis) kéziratban 1836-ból.

¹⁸ Kéziratban: Magyar-latin-német szótár f° 1066 lap.

¹⁹ *Tud. Gyűjt.* 1819. IX. 112—114. Hazánkban talált régiség.

²⁰ Értekezései (későbbi időből): *Tud. Gyűjt.* 1833 VII. 39—68. VIII. 2—39. Demosthenes és Cicero. — U. o. 1835. IX. 108—115. Kis János Socrates' nevezetességeinek bírálata. — X. 126—127. Észrevételek Kis János antikritikájára. — U. o. 1836 IX. 28—61. X. 40—87. A fordításokról.

²¹ *Cornelius Tacitus Munkái.* Magyarra ford. Baricz Gy. cs. kir. ingénieur kapitány. I. köt. Bécs. 1822. Ebben Agricola. Germania. Dialogus de Oratoribus. Kéziratban u. ezek javított alakban; továbbá *Historiae* és *Annales* teljesen; ifj. Plinius levelei-nek nagyobb része. ²² M. Irod. R. U. I. 4° 55. E kéziratban még Demosthenes I. Philippikájának és I. Olynthusi beszédének fordításai is találhatók. — Klasszikus vonatkozású cikkei: *Felső M. O. Minerva* 1828, 1527—41. 1. A' Lyrica Poesis' okai' s a' Lyricusok. *Erdélyi Múzeum* 1817. VIII. 135—157. A' görög genie kifejtődése' okainak sajtódtása. — IX. 3—36. A' tragoedia' legfőbbje a görögöknél 's mostani álláspontja.

²³ *Görög-római mythologiai Zsebszótár.* Pest 1844.

²⁴ Számos archaeol. cikke a *Tud. Gyűjt.*-ben, *Tudománytár*-ban, *Akad. Évk.*-ben.

²⁵ *A kölelességekről. Korosabb Cato vagy az öregségről. Laelius, vagy a' barátságról* (M. T. Ak. kéziratára Magyar Irod. R. U. I. 4° 50). *Scipio álma és Közvélemény elleni tárgyak* (Paradoxa) (U. o. 4° 84. I. köt.).

²⁶ *Szármoztató 's gyökerésző magyar-deák szókönyv* 1833/34. Öt csomó.

²⁷ *Lucanus Pharsaliája*. 1. és 2. könyv. Pest 1833. Ezenkívül I. könyv *Koszorú* 1831. 33. II. k. u. o. 1832. 81. III. k. u. o. 1835. 65. IV. k. u. o. 1837. 145. V. k. u. o. 1839. 33. VI. és VII. k. kéziratban. — *Tud. Gyűjt.* 1832. VIII. 57. *Martialis* XIV. 194. U. o. 50—65. M. Ann. *Lucanus római költeményes' életrajza és deáki esmértetése.*

²⁸ Quintilianusnak ez a munkája nem maradt reánk. Bizonyára a Tacitus-féle *Dialogus de oratoribus*-ra gondoltak, mely ugyanarról a tárgyról szól, s melyet némelyek Quintilianusnak tulajdonítottak.

²⁹ *M. T. T. Évk.* I. 190—231, II. b. 83—114, III. b. 3—22, IV. b. 3—59. — Egyéb klasszikus vonatkozású cikkei: *F. M. Minerva* 1826, 787—797. A' mult Század' fáradozásai a' kritikában. — Bentley Richard. *Kritika és Szatira.* (Herder után). — U. o. 1827, 1233—1239. Nemeszisz a Hellen Költőknél és képművészeknél (Herder után). (Epigrammák és hymnosok fordításaival). — *Egyházi Tár* 1835. Az olympiai Zeus temploma. — A nagy magyar szótár előmunkálatai során Guzmics és Kölcsény voltak megbízva a magyar és görög nyelvek szókincsének összehasonlításával. E tevékenységének nyomai az Akad. kéziratárában *M. Nytud.* 2° 23. A latin nyelvnek a magyarral való összehasonlítására Czuczor, Horváth Cyrill, Egyed Antal kaptak megbízást.

³⁰ *Tudománytár* (Ért.) VII. 143—156, 222—235.

³¹ A klassz. ókorra vonatkozó irodalmi működéséből itt említjük meg a következő dolgozatait: *Görög és római mythologia* vagyis a' régi görögök és rómaiak költött isteneiknek és félisteneiknek mesés történetei. Pozsony 1805. (Damm után). — *A régi görögök erkölceinek és szokásainak vagy vallásbéli polgári, hadi és házi rendtartásainak leírása.* Eschenburg szer. Pozsony 1809. — *Folyóiratokban: Tudományos Gyűjtemény* 1824. VII. 86—94. A régiségtudomány. — U. o. 1829. III. 89—100. Milyen veszélyben forogtak s mikép menekedtek meg abból a' régi Görög és Római classicusok' írásai a' közép-időkben. (Rövid kivonat Heeren «Geschichte d. Studiums d. class. Literatur» stb. c. művéből). — U. o. 1832. XI. 40—69. Kivonat Creuzer Fridriknek a régiség akadémiai tanulásáról írt munkájából. — *F. M. Minerva* 1826, 529—532. A' Régiek' feléledéséről 's annak hasznairól. — U. o. 1826—1836. (40 folytatásban!) Polykletus' utazása vagy Római levelek (br. de Thais művének fordítása; befejezetlen).

³² Sokoldalú érdeklődését a klasszikus világ iránt bizonyítja egy kéziratban elkészült cikke: «Plato a játékszíni utánzásról» (M. Tud. Társ. Igazg. jelentése 1837-ről, 16. l.).

³³ Az érdemes pedagógus, kegyesrendi főgimn. igazgató, majd egyetemi tanár, akad. I. tag, ide vonatkozó irodalmi munkássága: *De utilitate linguae graecae et modo quo in ea colenda progrediendum.* (A pesti k. r. főgimn. 1856. évi értesítőjében). *Értekezlet a gymnasiu-mok jelen szerkezetéről.* Pest 1864. — *Jelen viszonyaink az óclassikai irodalomhoz.* Bécs 1868. (Ebben: Ellenbírálatok Tély János bírálá-tára [Nytud. Közl. VI. 1.] Sz. három latin ódájáról.). V. ö. Akad. Ért. 1868, 173—179. 233—236. — Ismételt átdolgozásban több ki-adást érték el *Elemi hellen nyelvtana* (Kühner után) Pest 1850 és *Elemi latin nyelvtana* (Kühner után) Pest 1850.

³⁴ Brassai Sámuel (1800—1897) egyet. tanár akad. tiszt. tag. — Id. értekezésének folytatása: *Módszer és némi alkalmazásai.* II. és III. ért. Hogyan tanítsunk? (Ért. a bölcs. tud. köréből I. 10. és 11. 1869). — Egyéb pedagógiai vonatkozású cikkei: *Hogy kelljen a latin hajlogatást észszerűen, gyorsan és sikeresen tanítani.* Kolozsvár 1872. — *Laelius.* Hogy kell és hogy nem kell magyarázni az iskolában a latin autorokat? Kolozsvár 1874. — *A classicus nyelvek tanításáról.* (Dékáni beszéd). Kolozsvár 1876. (=Bp. Szemle 1876 [XI.] 309—325). — *Bp. Szemle* 1874 (V.) 362—392. Középiskoláink ügye. I. A nyelvtanítás. — *U. o.* 1875. [VIII.] 332—348. Még egyszer a középiskola ügye.

³⁵ Imre Sándor (1820—1900) egyet. tanár, akad. r. tag. Pedagógiai munkái: *Észrevételek a gymnasiumi nyelvtanítás körül.* (Hódmezővásárhelyi ref. gimn. Tudósítványa 1854/5). — *Pesti Napló* 1856 okt. Gymnasium-e vagy reáliskola? — *A nyelvi és classikai iro-dalmi tanulmányok fontos: a korunkban és tanintézeteinkben.* Deb-receni ref. gymn. értesítője 1859/60). — *Sárospataki füzetek* V. 1861. A gymnasium rendezése körül fönnforgó kérdésekről. — *Magyar Prot. egyházi és iskolai Figyelmező* 1871. A gymnasiumi kérdés. — *Erdélyi Múzeum* 1875 (6., 7., 8. sz.). Az összehasonlító nyelvtudomány egyete-men és iskolákban. — *Bp. Szemle* 1875 (IX.) 40—117. Nemzetiség és nevelés (ebben a IX. fej. 105. s. köv. I. a class.-ról). — Nyelvészeti dolgozatai: *A latin és görög nyelv viszonyáról* származás és rokon-ság tekintetében. Kecskemét 1858. — *A latin nyelv viszonya a göröghöz.* (Hódmezővásárhelyi gimn. Tudósítványa 1858). — *M. Nyel-vészet* 1857 (II.) 464—475 C. J. Caesar Művei I. k. Emlékiratok a galliai hadjáratról. Ford. Sárvári Béla. Pest 1856. Ism. — *U. o.* 1858 (III.) 1—39. A magyar igealakok egybevetve a görög és latin igealakokkal. — 382—393. Az ember neve némely árja nyelvekben. (Ehhez Hunfalvy P. megjegyzései u. o. 393—398.) — *U. o.* 1859 (IV.) 237—240 Homerisches Glossarium von L. Döderlein. Ism.

³⁶ Hunfalvy e tárgyra vonatkozó cikkei összegyűjtve megjelentek *A görög nyelv ügye Magyarországon.* Φωνὴ ἐν ἑρμῇ (Bpest 1890) címmel. Ebben: Beszéde az 1861 aug. 29. egyházi gyűlésen (1—9). (=Prot. Egyh. és Isk. Lap 1861. IX. 8.). Müller Miksa és Hunfalvy levélváltása (13—18). A gymnasium és a görög nyelv. (21—80).

(= Reform 1873). Főrendiházi beszéde 1889. VI. 12. (83—94). El nem mondott beszéd 1890-ből. (98—110).

³⁷ *Kis János* fordításai: *Horatius' levelei*. Wielandnak magyarázó jegyzeteivel. I. köt. Soprony 1811 (v. ö. Kazinczy ism. Annalen d. Lit. 1812). *F. M. Minerva* 1827, 1369—1383 Horátz' levele Pisóhoz és annak fiaihoz. — *U. o.* 1829 375—383 Florushoz. Horátzsiusból. — *U. o.* 1828, 1672—1680 Augusztushoz. Horátz' második levele a levelek II. könyvében. — *D. Junius Juvenalis'* satirái. Rész szerént folyó, rész szerént kötött beszédben magyarra fordítva és szükséges jegyzetekkel világosítva. Pest 1825. — *Aulus Persius Flaccus'* satirái magyarul és deákul szükséges jegyzetekkel világosítva. Sopron 1829. — *F. M. Minerva* 1826, 652—666. Persius élete; a 3. és 5. satira fordítása, bevezetéssel és jegyzetekkel. *U. o.* 1828, 1835—1842 Persius I. és II. satirája. — *Az Androszi leány. P. Terentius Afer* vígjátéka 5 felv.-ban. Kassa 1828. *F. M. Minerva* 1828, 1929—1952. Az Androszi leány Terentius vígjátéka. *U. o.* 1831, 336—387. A' heréltt. Terentius vígjátéka. — *F. M. Minerva* 1832, 161—196, 321—355, 561—576, 778—794, 895—909. A' Római Történetek' veleje (*Eutropius*-ból). — *U. o.* 407—427 Seneca' gondolatai a haragról. — *U. o.* 745—777 M. Fabius Quintilianus' ékeesszólási oktatásaiból a X. könyv I. része. — *Socrates' nevezetességei*. Xenophon munkája magyarra fordítva K. J. által. Hozzájárul Socrates' élete néhány jegyzetekkel és magyarázatokkal együtt. Kassa 1831. *F. M. Minerva* 1826, 986—996; 1827, 1240—1245, 1295—1301. Próbák Xenophonnak Socrates' nevezetes mondásairól és tetteiről írt munkájából. — *F. M. Minerva* 1835. I. 180—231, II. 23—111. Töredékek Cicero' leveleinek magyar fordításából. — *Elváltozások. Ovid'* költeményei némely kihagyásokkal deák nyelvből folyó beszédben magyarra fordítva 's magyarázó jegyzetekkel ellátva. (*Soproni Estvék* III, IV.). — *Longinus* értekezése a fenségesről. *Anaximenes* retorikája (Széptani remekírók. Kiadja a Kisfaludy-Társaság I. k.). Buda 1846. *Aristoteles* retorikája (Széptani remekírók II. k.) Buda 1846. (A három munka fordítása a Kisf. Társ. Évtapjai III. és VII. k.-ben is megjelent). — *Cato verspárjai*. (Kisf. T. Évl. VI. [1845]). — *Pythagoras'* arany mondatai. Hellenből. (Kisf. Társ. Hellen könyvtára II. k.) Pest 1846 (és Évtapok VI.). — *Horatius* Sat. I. 1. (Kis J. versei, kiad. Kazinczy F. III. k. 90 l.), I. 6. (u. o. 97), I. 3. (u. o. 105) Carm. I. 9. (u. o. 132).

³⁸ Sapphói ódák fordítása (V. ö. *Élet és Literatura* 1827, 92. 93. *Társalkodó* 1827, 12. sz. = *Minden Munkái* Toldy kiad. I. 29. 32. 34.). Demokritos sirverse. (*M. M.* I. 146. «görögből»). Homer Ilias I. II. én. (*F. M. Minerva* 1826, 865 = *M. M.* II. 105). Az «Iliasi per» anyaga *M. M.* III. 187—206. — A M. T. Akad. kéziratárában (M. Irod. Régi és újabb írók 4° 84. II.). Kölcsey irományai közt szereplő Odyssea-fordítások (i. h. 78. és 161. l. két rövid töredék az Od. elejéről) nem K. hanem Obernyik Károly kezétől valók.

³⁹ Kazinczy Anakreon fordításai (11 db) idegen kéztől másolva, Kazinczy Gábornak keletkezésük és megjelenésük idejére és helyére vonatkozó és variánsokat közlő széljegyzeteivel a M. T. Akadémia kéziratárában (M. Irod. R. U. Írók 4° 14. IV.). U. e. kéziratban (I. 1. 12.) két horatiusi óda ugyanilyen jegyzetekkel.

⁴⁰ Sallustiusra vonatkozó publikációi: *Hazai és Külföldi Tudósítások* 1808. I. 26. Mutatványok S.-ból. — *Erdélyi Múzeum* 1815 III. 176. Jelentés Sallustius' magyar fordítása felől, Baronyai Detsi J. által. — *Élet és Literatura* 1829. IV. 165—191. Magyarázatok Sallustiusnak fordításához. — *Kazinczy' Előbeszéde* az általa fordított Sallustiushoz. Kassa 1824. — Egyéb fordítások latinból: *Horatius*-ból: Carm. I. 14. (M. Muzeum 1789. I. (3) 193; Orph. 1790. II. 246; Poétai Berek 167), I. 31. (Berek 105). Epist. I. 14. (Hebe 1825, 119), I. 7. (u. o. 91), ad Pisones 47—72 v. (F. M. Minerva 1825, 281. I.). Muzá-
rion 1829, 24. r. 199 l. Virgilius Georg. IV.-ből Orpheus és Eurydice. — *Aurora*: Tibullus IV. könyvéből. — Fordítások görögéből: *Anakreon-ból* (az Anakreontea 12 [más számozás szerint 11] darabja. Megjelenésükre von. adatokat l. Thewrewk Anakreonjában 107. k.). *Erd. Múz.* 1814. I. 69. 70. Két epigr. ford. a gör. anthológiából. *Hebe* 1821, 318. l. Simonides 93. epigr. *U. o.* 1826. Pindaros Ol. 6. (Erről Kölcsey bírálata kritikai Lapok I. [1831] 128. *Hasznos Mulatságok* 1833. I. 159. l. Leonidas' sirverse. Ismeretes az II. I. 528 s. k. sorainak fordítása s az ú. n. «Iliászi pör» polemijája: *Élet és Literatura* 1826, 265—275 l. Kazinczy és Kölcsey e tárgyra vonatkozó levelei Szemere Pálhoz. *U. o.* 1827, 387—401. l. Kazinczy, Szemere, Kölcsey alább idézett cikkei a F. M. Min.-ból és Tud. Gyűjt.-ből. *F. M. Minerva* 1826. II. Nyilatkozat az Iliászi pörben *U. o.* III. 877. és 880. *Tud. Gyűjtemény* 1826. X. 115. (Szemere) és 122 (Kölcsey). — Különféle egyéb tárgyakról szólnak: *Annalen d. Literatur* 1812. II. 187—196. Bírálát Kis J. Horatius-fordításáról. — *Tud. Gyűjtemény* 1820. II. 120—122. Vályi Nagy Ferenc nekrológja(?) — *U. o.* 1822. VI. 93—99. Kézy Mózsés deák versei bírálata. — Kiadta Vályi Nagy Ferenc Iliász fordítását. E tevékenységének nyoma a M. T. A. kéziratárában Vegyes 4° 71. (=Kazinczy írásai VII.) alatt az II. VI. én. 237—529 sorai V. N. F.-féle fordításának Kazinczy kezétől való másolata a fordítás VI—XII. énekei keletkezésére vonatkozó kronológiai adatokkal.

⁴¹ Szenczy I. (1798—1860) keszthelyi premontrei tanár, igazgató, majd csornai prépost, akad. I. tag. Fordításai: *Athenaeum* 1837. II. 705—713. Tacitusból. *Uj M. Múzeum* 1851. 1852. 223—230 Töredék Tacitus Évkönyveiből. *U. o.* 1853. 386—402 Néhány fejezet Quintiliánból. — *Tacitus* Agricolája. Buda 1847. — *M. Fabius Quintilianus* Utasítása ékesszólásra (Széptani Remekírók kiad. a Kisfaludy Társ. III. k.) Pest 1856. — *Tacitus* Évkönyvei. Szombathely 1856. — *Figyelmező* 1839. Kazinczy Cicero fordításának bírálata. — *A római és görög classikusok tanulásáról*. Szombathelyi főgimn. értesítője 1852.

⁴² *Athenaeum* 1841. I. 678—682, 695—700. Itt említjük meg Péczy József (1789—1849) ev. ref. főisk. igazgató tanár, akad. r. tag egyéb dolgozatait: *Hasznos Multságok* 1833 I 159 Leonidas' sirverse. — *Kisfaludy Társ. Évk.* 1846 (VI) 233. Párvonal Homér és Virgil között.

⁴³ *Egyed Antal* (1779—1862) apát, dunaföldvári plébános, akad. 1. tag. Fordításai: *P. Ovidius Naso bús verseinek* IV. könyve. Pest 1823. — *P. Ovidius Naso keservei*. Öt könyv. Székesfehérvár 1826. 2. jobbitott kiadás Pest 1847. — *Ovidius levelei vagy pontusi elégiái*. 4 könyv. Pest 1839. 2. jav. kiad. Pécs 1845. — *Átváltozások*. P. Ovidius Nasótól. Pest 1851. — *Új M. Múzeum* 1857. (VII.) 84. I. Szemlélvénny Ovidius Heroideséből. — Kéziratban a M. T. A. kéziratárában. *Tibullus'* elégiái, rímes versekben, ford. M. Irod. R. U. Írók 4° 46. (impuruma Vegyes 4° 28.). — *A' szerelem' mestersége Ovid-tól* (1853). u. o. 4° 57. (impuruma Vegyes 4° 90.). — *P. Ovidius Naso Heroidese*. 21 levél (1858). u. o. 4° 64. — *Ovidius Szerelem gyógyszerere* (1859). u. o. 4° 28. — *Egyed A. kéziratai s levelezése* Vegyes 4° 28. Ebben E. A. versei 1797—1798 évekből, köztük 8 horatiusi óda ford. rímes alexandrinokban (nem mind teljes).

⁴⁴ Régibb fordítása: *Theokritosz maradványai*. Győr 1824. — Anakreon-fordításáról csak bizonytalan híreink vannak.

⁴⁵ *Szabó István* (1801—1892) plébános, akad. 1. tag. Fordításai: *Koszorú* 1830 és *Athenaeum* 1838. 1839 epigrammák a görög Anthológiából. — *Tud. Gyűjt.* 1836. II. 78—84. A' thermopylaei csata (Herodot VII. 207—288). Karancstáji palócz nyelven. — *Új M. Múzeum* 1850/51. 49. I. Iliás I. én. — *Tanügyi Lapok* 1857. I. 14, II. 60. Hesiodos munkái és napjai 129—244. — *Kisfaludy T. Évl.* (Új f.) XI. 155—202. Euripides Alkestise. — XVI. 123—136. Christodoros kép- és szoborcsarnoka (ford. az Anthológiából). — XVIII. 306—321. Szemlélvények a gör. Anthológiából. — *E. Ph. K. I.* (1877) 322—325. Az aranygyapjas vitézek. (Orpheus Argonautika 890—1024). IV. (1880) 562. Meleagros koszorúja. — *Görög virágok az Anthológiából*. Kassa, 1831. és 1834. — *Aesopus* meséi. Görögül és magyarul. Pest 1845. — *Aesop* Meséi. Pest 1846. (Hellen Könyvtár. Kiadja a Kisfaludy Társ. I. köt.). — *Isokrates* négy beszéde. Pest 1846. (u. a., II. köt.). — *Homer* Iliasa. Pest 1853. (Hellen és római remekírók könyvtára). — Kéziratban elkészült fordítások: *Szikrák a hellen szónokokból*. (L. Évk. V. 26.). — *Apollonios Rhodios* «Aranygyapjas vitézei» (M. T. A. Jegyzőkönyvei 1864, 83 és Akad. Ért. 1875, 219.); *Hesiodos* «Munkái» és *Theogonia*-ja (M. T. A. Jegyzőkönyvei 1864, 83. és 161, Akad. Ért. 1875, 219.); *Aischines* beszédei (Akad. Ért. 1879, 66.); *Pausanias* «Arkadia»-ja (ism. Latkóczy M. a Bp. Philol. Társ. 1878. III. 6-iki ülésén).

⁴⁶ *Székács József* (1809—1876) pesti evang. lelkész és szuperintendens, akad. t. tag. — Fordításai: *Kisf. Társ. Évl.* VI. (1846) 88. I.

Platon: *Ion. u. o.* (Uj f.) IX. (1873/74) 124—136, X. 183—193. Horatiusi ódák *Athenaeum* 1873, 17. sz. Horatiusból. — *Fővárosi Lapok* 1872—73. Horatius ford. — *Uj M. Múzeum* 1851/52, 664. Lukian és saturnali levelei. — Igen sokat fordított a Gör. Anthológiából (V. ö. *Uj M. Múz.* 1857, 153—169.). A címek felsorolása Bartalnál egy oldalnál több helyet foglal el (81—82. l.). Kéziratban: teljes *Terentius* fordítása. V. ö. E. Ph. K. 1879, 197. l. s a M. T. A. kéziratárában «Sz. hagyaték». — Plutarchos-fordításában az első négy életrajz jegyzetei *Taubner Károly*-tól valók. T. K. (1809—?) ev. lelkész, igazgató-tanár, akad. l. tag, fordításai: *Tud. Gyűjt.* 1835. III. 65—91. Demosthenes három beszédei az Olynthosiakért. — *Anakreon* dalai. Kiadá egy toldalékkal Vajda Péter. Pest 1838. — *Társalkodó* 1839. I. 31. 52. 172. stb. Isokratesz' intése Demonikoszhoz, Hipponikosz' fiához. — *Archimedes* körmérése, Eutocius magyarázatival. Progr. Pest 1840.

^{46a} Az Akadémia legrégebb tagjai közül fordításokat tettek közzé a szövegben említettekén kívül: *Árvay Gergely* (1790—1871) kegyesrendi, majd premontrei pap, l. tag. *F. M. Minerva* 1826, 827—834 Lukianos «Charonja»-ja. — *Edvi Illés Pál* (1793—1871) ág. ev. lelkész, l. tag. *E. I. P. elszórt költészei*. Korábbi folyóírásokból összeszedte E. I. Gyula. Pest 1853. (Ebben: 186. l. Világmindenség. Parmenides görög eleata bölcésznek περί φύσεως oktató költészetéből. u. o. Catull. XIII. ad Fabullum. 181. l. Tibullus II. 6. u. o. Propertius II. k. 9. alagyája. 182. l. Prop. II. 22: Az éjjeli kóborló. 183. l. Prop. III. 8. Névnapi köszöntés). — *Sas* 1831 VIII. f. 1—27 Az előjelekről a régi Görögöknél és Rómaiaknál. — *U. o.* VIII. 17—28 A pygmaeusokról (Banier és Ballenstädt sor.). — *U. o.* 1832 XII. k. V. 78. Hymenaeus istenülése (fordítva Luctatiusnak magyarázatjaiból Statius Thebaisához, könyv III. ver. [sic] 283). — *A latin nyelvtudomány elemei magyar nyelven*. Tíz-tizenkét esztendőös tanuló fiúk és ilyeneket oktatók számára. Pest 1840. Ennek bevezetése kivonatban: *Tud. Gyűjt.* 1893 VI. 3 Növendék fiúknak miért és hogyan kell tanulni latinul. — *Zsoldos Ignác* (1803—1885) kuriai tanácselnök, r. tag. *L. Annaeus Seneca* vizsgálása *Marciához*. Pest 1858.

⁴⁷ *Czuczor Gergely* (1800—1866) bencés szerzetes, akad. r. tag. Fordításai: *Athenaeum* 1837. I. 103. Tacitus Agricolájából. — *Kisfaludy Társ. Évl.* III. (1841/42) Horatius epistolája a Pisókhöz (=Széptani Remekírók I. és Budapest 1877, Olcsó Könyvtár 37.). — *Cornelius Nepos fennmaradt minden munkái*. Ford. jegyzetekkel Cz. G. Az eredeti szöveggel, Corn. Nepos életével az általa megírt dolgok időszori tábláival, történeti mutatóval s abroszokkal bővítve kiadá Schedel Ferenc. Buda 1841. ²Pest 1843. ³Pest 1863. — *P. Cornelius Tacitus könyve Germania helyzete, erkölcs s népeiről*. Pest 1847, ²1851.

⁴⁸ *Fáy András* (1786—1864) t. és ig. tag. Fordította Cicero beszédeit A. Licinius Archias és M. Marcellus mellett: *Kisf. Társ. Évl.* Uj f. I. (1860/63) 87—103, 103—118.

⁴⁹ *Kazinczy Gábor* (1818—1864) orsz. képviselő, I. tag. Fordításai : *Uj M. Múzeum* VIII. (1858) 157—189. Cicero Ligariusi védbeszéde bevezetéssel és jegyzetekkel. *U. o.* X. (1860) 134. I. Tacitus Római Története I. 1—11. (helyesen 1—18!). *Tudománylár* 1840 (VIII) 271 Demosthenes jellemzése.

⁵⁰ *Szabó Károly* (1824—1890) egyet. tanár, r. tag, a bizánci kútfők kutatója. Fordításai : *Euripidesz válogatott színművei. Ifigenia Avliszban és Ifigenia Tavriszban.* Pest 1849. (Kisf. Társ. Hellen könyvtára V. VI.). *Oidipusz király. Szophoklesz színműve görögből.* Kecskemét 1857. (=A nagykörösi helvét hitvallású gimnázium programja). — *Uj M. Muz.* 1850/51. I. 204. Thukydides I. 66—68. — *Szépirod. Figyelő* I. (1861) 476. Anakreon dalaiból. — *Prof. Közl.* 1859. IV. Tanulmány Homér költeményei fölött. — Kéziratban : *Anakreon összes dala.* 1860. (Bartal). — *Thukydides négy könyve* (Bartal).

⁵¹ *Haberern Jonathán* (1818—1880) ev. theol. tanár, majd egyet. m. tanár. Fordításai : Aristoteles három könyve a lélekről. Pest, 1865. — Aristoteles Politikája. Pest 1869. — Aristoteles Nikomachoszhoz címzett Ethikája. Pest 1873. — Kéziratban elkészült Aristoteles Methaphysikájának fordítása is I. alább 28 l.

⁵² *Hunfalvy Pál* (1810—1891) akad. igazg. tag. főkönyvtárnok, a főrendiház tagja. Ide tartozó irodalmi működése : *Kisfaludy Társ. Évl.* III. (1842) A költészet Aristotelestől. Görögből ford. jegyzetekkel (=Széptani Remekírók I. Pest 1846). — *Plátón munkái* I. Pest 1854. (Eüthüfrón, Szokratesz védelme, Kritón, Faidón, Alkibiadesz, Lakhesz, Protagorász, Menon, Gorgiász) = Hellen és római remekírók könyvtára I. köf. — *M. Nyelvészet* 1857, 450—456. Herod. I. 107—111. Julius Caesar de bello Gall. IV. 1. 3. 4. (A' magyar igeidők c. cikkében). *Thukydidesből* Perikles halotti beszéde és a dögvész (*Athenaeum* 1842 ; I. 69. jegyz.)

⁵³ *Csaplár Benedek* (1821—1906) kegyesrendi tanár, I. tag. Fordításai : *Platon munkái.* Euthyphron, Sokrates védbeszéde, Kriton, Phaidon, Theages, A vágytársak. Kolosvár 1845.

⁵⁴ *Hunfalvy János* (1820—1888), egyet. tanár, r. tag. — *Uj M. Muz.* 1851/52. I. 758—768. Theofrasztosz és jellemrajzai. — *Theophrastus jellemrajzai.* (Olcsó kvt. 107.). Bpest 1880.

⁵⁵ *Fábián Gábor* (1795—1877) ügyvéd, táblabíró, orsz. képviselő, akad. r. tag. Fordításai : *Uj M. Múz.* 1853. I. 614. Cicero leveleiből mutatványok. — 1857. I. 315—333 Cicero Quintopaediája. — 1859. I. 141. Senecából ford. — *Kisf. Társ. Évl.* Uj f. I. 185—243. Pár szó a Milesiákról (Székfoglaló). Ebben Apuleius : Cupido és Psyche. — *U. o.* VIII. 58—81. Rutilius Claudius Namatianus útleírása. — *U. o.* X. 144—196. Tibull egy elégiája (I. 10.). — *Alföld* 1873. Egy római classicus író a choléráról. Cornelius Celsus : De medicina I. IV. c. 11. (v. ö. Budapesti Közlöny 1873. 172. sz.). — *M. T. Cicero összes levelei* időrendes sorozatban ford. és jegyz. A Kisfaludy Társ. pártolása mellett. Hét kötet. Pest 1861—1864. — *M. T. Cicero* vegyes munkái. I.

Rhetoricumok és philosophicumok. Arad 1865. (II. és III. k. kéziratban. Mutatványként megjelentek belőlük a Cato Maior és Laelius Lampel R. «Ó-kori classicusok» gyűjteményében). — *T. Lucretius Carus* tankölteményének A Természetről ötödik könyve. Arad. 1870. — *T. Lucretius Carus* tankölteménye a természetről. Pest 1870, ²1873. — *Argonauticon*. (C. Valerius Flaccus hőskölteménye.) Pest 1873. — *Rutilius Claudius Namatianus* útleírása. Pest 1874. — *Qu. Horatius Flaccus* a Pisókhöz írt levele a költészetről. Arad 1876. — Értekezés: *Kisf. Társ. Évl.* Uj f. III. 311—323. A satiráról.

⁵⁶ A Lucanus-pályázatról I. M. T. A. Jegyzőkönyvei. Közzéteszi Csengery Antal. 1864. 74. 1. és 1865. 185. 1. — Mindkét fordítás nyomtatásban is megjelent: *M. Annaeus Lucanus Pharsaliája* vagyis A Polgárháború. Tíz könyvben. L. D. csornaprémontrei kanonoktól. Pest 1867. *M. Annaeus Lucanus Pharsaliája*. Ford. B. S. kunszentmiklósi reform. pap. A m. tud. akadémia által 130 arannyal jutalmazott pályamű. Pest 1869. — Baksay egyéb fordításai e korból: *Bpesti Szemle* 1876 XI. 150—158 Zeüsz rászedetése (II. XIV. 153—351). — *U. o.* 1880 (XXIV) 163—177. I. Hektor búcsúja Andromachétól (II. VII. 369—502) II. Hefajsztosz paizst készít Achillesnek (XVIII 368—616). — *Vasárn. Ujs.* 1877, 45. sz. 706. l. Az Iliasz I. énekéből.

⁵⁷ A VIII + III 4° lapnyi kézirat a M. T. Akad. kéziratgyűjteményében Magyar. Irod. Színészet 769. sz. alatt Őriztetik. Egyéb idetartozó dolgozatai: *Nyud. közl.* X. (1871) 136—174. Latin fordításaink a latinosságok. — *M. Tanügy* 1872, 468 Szénássy Latin mondat-tanának bírálata. — *Phaedrus. Augustus szabadosának meséi*. Pest 1860. — *Phaedri Augusti liberti Fabularum Aesopicarum libri quinque. Accedit fabularum novarum atque repositarum delectus*. Pozsony 1868 (3. jav. kiad. Bpest 1884). — *Tirocinium prosaicum* . . . nyelvtani és tárgyi magyarázattal. Pest 1869.

⁵⁸ *Barna Ignác* (1822—1894) orvosdoktor, I. tag. Irodalmi működése: *Kvintusz Horáciusz Flakkusz versei*. (A dalok öt könyve). Magyarra fordította és jegyzetekkel felvilágosította B. I. Bpest 1875. ²1886. — *Decimus Junius Juvenalis satirái*. Ford. és jegyz. felv. Bpest 1876. — *Dido királyné*. P. Virgilius Maro Aeneisének IV első könyve. Bpest 1877. — *A rómaiak satirájáról és satirairóikról* (Akad. székfoglaló) Érték. I. o. V. 3. Bpest 1877.

⁵⁹ *P. Theurenek Emil* (1838—1917) fordításai: *Tanodai Lapok* 1856. Bion. Adonis halotti éneke. — *Figyelő, Szépirodalmi* I. (1861) 780. Mutatvány Homér fordításából. — *Józsa*. (Verskötet) Pest 1862. Ebben: Homérból: A dögvész. Hektor és Andromache. Bion. Adonis halotti éneke. Anakreoni dalok ford. — *Kalauz* (Riedl Sz.-féle) II. 1, 119. (1864) Martialis IX. 97. — *Figyelő* (Abafi-féle) 1876, 18—28. Decimus Laberius híres prologusa. — *Homér Iliása*. Pest 1865. — *Kisf. Társ. Évl.* 1883. (Uj f. XVIII.) 322—333. A Vergiliusnak tulajdonított kisebb költemények: *Moretum* (Füves gombóc). Coda

(Csaplárné). — Számos apróbb fordítása az E. Ph. K.-ben megjelent cikkeiben, kiadásaiiban stb.

⁶⁰ *Akad. Ért.* 1879. (XIII.) 34. és 67. A fordítás a M. T. Akad. kiadásában jelent meg: *Aristophanes Vigjátékai*. Bpest 1880. 3 kötet. Nyomdai költsége összesen 2017 frt. 70 kr. volt. A szerzői tulajdonjogot, ill. újabb kiadás jogát az Akadémia Aranyának biztosította, mihelyt annyi példány kel el, amennyi a fenti költség fedezésére szükséges (Ak. Ért. 1881, 179.).

⁶¹ *Csiky Gergely* (1842—1891) akad. I. tag. Régibb fordításai a klasszikusokból: *Antigone*. Sophokles tragoediája. (N. Színház könyvtára 99. f.) Bpest 1876. — *A trachisi nők*. Temesvár 1876. — *Oedipus Kolonosban*. (N. Színház könyvtára 111. f.) Bpest 1877. — *Sophokles tragédiái*. (Kisf. Társ. kiad.) Bpest 1880. — *Plautus vigjátékai*. (Kisf. Társ. kiad.) Bpest 1885. (A Karácsonyi jutalmat e munka már 1882-ben kapta. V. ö. *Ak. Ért.* 1882, 180.). — Akad. székfoglalójáról I. *Ak. Ért.* 1881, 177. Megjelent: Budapesti Szemle 1882 (XXX) 1—31.

^{61a} *Szász Károly* (1829—1905) ref. püspök, a M. T. A. másod-elnöke, t. és ig. tag. Fordításai, cikkei e korból: *Bp. Szemle* 1861, 206—225 és 1862, 7—51. Ford. Horatiusból. — *U. o.* 1869 XV. 204. II. p. a. A görög dráma keletkezése a görög vallásból. — *U. o.* 1874 291—302 (*Kisfaludy T. Évk.* Új f. IX.). Az aesopi meséről. — *U. o.* 1880. Az Iliasból: Hektor búcsúja és Hephaistos pajzsot készít.

⁶² *Hegedüs István* (1848—1925) egyetemi tanár, r. tag. — Fordítások: *Athenaeum* 1874. Sappho. Aphroditéhez. — *Theokritos I. idyllje* (v. ö. Thewrewk elnöki jelentése E. Ph. K. 1880, 724.). — *E. Ph. K.* 1882, 178—179. Pindaros 14. ol. odája. — Egyéb cikkek: *Hon* 1874, 52., 53., 55. sz. A görög idealizmus a művészetben. — *Erdélyi Múzeum* V. 1879 Epikuros tana az örök megsemmisülésről. — *Kisf. Társ. Évl.* Új f. XV. 1879—80. Euripides és Goethe Iphigeniája. — *M. Polgár* 1880, 102. sz. Arany J. Aristophaneséről. — *Nemzet* 1883, 326—328. Plautus «Trinummus»-a és Lessing «Schatz»-a.

⁶³ *Csengery János* (1856—) egyetemi tanár, r. tag. — Fordítások *Magyarorsz. és a Nagyvilág* 1878, 20. sz. 29. sz. Horat. carm. II. 6. III. 20, III. 9, IV. 3. — *U. o.* 1879. Hom. II. VI. Hector és Andromache. — *E. Ph. K.* 1879., 624—630. Catullus nászdala (Mutatvány). — *U. o.* 1880, 171—174. Város és falu (Hor. sat. II. 6.). — *U. o.* 1882, 176—178. Csalódás (Tibullus elegiája). — *U. o.* 287—288. Nauzikaa. — *Bp. Szemle* 1879, (XX.) 415—416. Catullusból. — *C. Valerius Catullus versei*. Olcsó Kt. 105. Bpest 1880. — *Nauzikaa*. Homérosz Odisszeájának VI. én. Főgimn. értes. Besztercebánya 1881. — Cikkek: *A római elégia előzményei*. Főgimn. értes. Fehértemplom 1881/2. — *Ellenőr* (Debreceni) 125., 135., 136. sz. Antigone jelleme. — *Bp. Szemle* 1881. (XXVIII.) 150—152. és (XXX.) 315—317. Bírálatok. — *E. Ph. K.* 1882, 609—630. A görög retorika ó-kori irodalma. — *U. o.* 1883, 998—1002, Párhuzamos idézetek.

⁶⁴ A classica philologiai bizottság szervezésére vonatkozólag l. *Akad. Ért.* 1883, 93—95., 99., 100., 112., 158., 159.

⁶⁵ *Lassú István* (1797—1852) a m. kir. udvari kancelláriánál irat-tári segéd, majd alirattárnok, több statisztikai és geográfiai munka szerzője, 1833-tól akad. l. tag. A szóbanforgó mű: *Q. Horatius Flaccusnak Ódái*. A két magyar hazában lévő ifjúságnak és a' római classica litteratúrában gyönyörködőknek számára nemzeti nyelven készített magyarázatokkal kiadta . . . Buda 1829. (Csak az első könyv jelent meg). Másik műve: *Világ' történetei*. Buda 1832. Két kötet.

^{65a} Még a bírálatokat is többnyire fordítják. Kivételt tesz-nek *A. Balogh Pálnak* (1794—1867) ak. r. tagnak és a Tudománytár szerkesztőjének rövid, de magvas kritikái.

⁶⁶ *Henszlmann Imre* (1813—1888) orvosdoktor, archaeologus, egyet. tanár, akad. r. tag. — Bennünket érdeklő munkái: *Párhuzam az ó- és ujkori művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországon*, Pest 1841. — *Kisf. T. Évl.* V. 1843/4. A hellen tragédia tekintettel a keresztyén drámára. (Külön is. Buda 1846.).

⁶⁷ *Szabó István*, az érdemes fordító, tudományos dolgozataiban Horvát István szellemében dolgozott; cikkei: *Tud. Gyűjt.* 1831. XI. 60—73. Vélemény az Isten névnek rokonságáról és eredetéről (a görög Ζῆν-nel akarja kapcsolatba hozni). *U. o.* 1834. I. 3—37. Iones, vagy honnan származhat és mit jelent e nemzeti név? — *Athenaeum* 1841. I. 135—139, 140—152. Jegyzetek Hetényinek «a' nőnem' emancipációja a' kereszténység által» című értekezésére. — *Kisfaludy Társ. Évtapjai* 1846. VI. 11. A hellen és magyar próza egymás mellett. — *Uj M. Muz.* 1851/52. I. 571—603. Arkadia mint magyarok hazája. — 1871. jun. 5-én ismertette Hunfalvy Pál az Akadémiában Sz. I. értekezését: «A Titánok és Gigások nemzetsége». (Tartalmáról fogalmat adhatnak a következő fejezetcímek: A Németek és Magyarok Egyiptomban. Néhány német szó Egyiptomban. Néhány magyar szó Egyiptomban. A Titánok németek a Gigások magyarok Egyiptomban). *L. Akad. Értesítő* 1871, 194. l. A nyomtatásban meg nem jelent értekezés, úgy látszik átdolgozva, még egyszer szerepel a felolvasó ülések tárgyai közt. 1882. jún. 5-én Gyulai Pál osztálytitkár mutatja be Sz. I.-nak «A titánok és gigászok» c. értekezését (*Akad. Ért.* 1882. 174. l.).

⁶⁸ *Taubner Károly* cikkei: *Tud. Gyűjt.* 1835. IV. 54—59. Egy két szó: miként utánozta Horatius a' Görögöket. — *Athenaeum* 1839. II. 529—536, 545—559. Párhuzam Aristoteles és Hegel között.

⁶⁹ *Hunfalvy Pál* egyéb idetartozó irodalmi működése: *Athenaeum* 1842, 593, 609, 625, 694. Thukydides. — *U. o.* 129. Tatai András görög nyelvtana ism. — *Társalkodó* 1848. Aristoteles elmélete a jogról (=Akad. Ért. fönt i. h. és Tanulmányok 325.). — *Uj M. Múzeum* 1850/51, 177, 268. Plátóni köztársaság. (=Tanulmányok 265.). — *U. o.* 1851/52. 323. Plátóni vendégség (=Tanulmányok 215.).

— *M. Nyelvészet* 1857, 11—29. 105—137. A latin hangsúlyozás; 475—478. Görög és latin szókönyvek. — *U. o.* 1858, 167—188. Tájékoztató a szanszkrit, görög és latin nyelvtudományban. — *U. o.* 1859, 1—20. A latin nyelv viszonya a göröghöz. — *Nyelvtud. Közl.* III. 1864, 475—477. Bartl Antal és Veress Ignác Teljes Magyar-latin Szótárának bírálata. — *Tanulmányok* Budapest 1873. (Thukydides. Plátóni vendégség, Plátóni köztársaság. Aristoteles elmélete a jogról és államról). — *Emlékbeszéd Haberern Jonathán fölött.* (Bölcs. tud. ért. II. 6.), Budapest 1881.

⁷⁰ A római irodalom történetére négy ízben hirdettek eredménytelenül pályázatot 1860, 1862, 1864, 1868. évi lejárattal. A *Görögország története* N. Sándorig c. pályázatot 1861-re és 1863-ra hirdették eredménytelenül, az első ízben négy pályázó között viszonylag legjobbnak talált munkát szerzője (Lubrich Ágoston) egy évvel később kiadta (*Görögország története magánolvasásra*. Irta Garamszeghi Lubrich Ágost. I. köt. *Görögország történelme* N. Sándorig, Pest 1862). Az 1862-re, 1864-re, 1868-ra kitűzött *Görög államrégiségek* pályázatának nyertese Pór A., a díjat azonnal újabb pályázatra ajánlotta fel, melyet a hölgyek alapítványából 500 frtra emelve, 1870-re tűztek ki a *régi Róma történetének* kézikönyvére. Ezt a díjat is Pór A. (1834—1905) nagyszombati tanár, később kanonok és a M. T. A. r. tagja, nyerte meg, ki tudományos pályája kezdetén szeretettel foglalkozott a klasszikus ókorral. Dolgozatai e körből: *Kalh. Közlöny* 1868. A görög költészet Perikles korában. Az *Egyetemes Magyar Encyclopaediában* cikkeket írt az egyiptomi, római, görög történelem és régiségek köréből. — *Athén Perikles korában.* Curtius után. Pest 1868. — *Hellas földirata és hellen államrégiségek.* A művelt rendek szükségéhez alkalmazva. Pest 1871 (*Tudományok Csarnoka* 6.). — *Róma története a nyugati birodalom elenyészéséig* Bpest 1873. — Kézikönyv, ill. tankönyv jellegű *Szvorényi József* (1816—1892) t. tagnak két munkája: *Az ó-classica literatura, vagy görög és római remek irodalom történetének főbb pontjai.* Eger 1851. — *Mythologiae veterum Romanorum epitome.* In usum V. classis gymnasiorum. Agriae 1868 (*1868).

^{70a} *Schvarcz Gyula* (1839—1900) egyet. tanár, orsz. képviselő, akad. r. tag. Ide vonatkozó dolgozatai: *Földtani elméletek a hellénségnél N. Sándor koráig.* I. köt. Pest 1861 (Új. bőv. kiad. u. o. 1863). — *La géologie antique et les fragments d'Anaxagore de Clazomenae* Mémoire présentée au Congrès Scientifique. Bordeaux 1861. — *Megőrt hangok Clazomenaei Anaxagoras nagy művéből.* Pest 1861. — *Lampsakosi Strato.* Adalék a tudomány történetéhez. 1. füz. Pest 1861 (teljesen átdolgozva 1864). — *A görög ódonlás viszonya a földtani kérdéseikhez.* (Kny. az előbbiből). Pest 1861. — *A görögök geológiája jobb napjaikban* (Kny. az előbbiből). — *Recherches sur la géologie des Grecs.* Vienne 1861. — *A görögök holdja Perikles korában.* Pest 1861. — *The palaeontological theory of Empedocles.* London 1862. —

On the failure of geological attempts in Greece prior to the Epoch of Alexander the Great. London 1862, 1865. Két köt. — *Szent Katolna* álneven: *Hon* 1865, 111. sz. Plutarchus mint utibiztos és még valamely. (V. ö. *Télly* u. o. 134. sz. Plutarchus mégsem utibiztos.)

⁷¹ *Budenz József* (1836—1892) egyet. tanár, akad. r. tag, irodalmi munkássága a classica philologia köréből: *Das Suffix* $\alpha\beta\gamma$, $\alpha\delta\epsilon$, $\alpha\zeta\eta$, $\alpha\theta\iota$ im Griechischen. Göttingen 1858. — *Tanodai Lapok* 1858. II. 469, 481, és 393. Tithonosz mythologiai jellemzéséről. — *U. o.* 1859. I. 109, 121, 133. A görög accentus elnevezései és magyaráztásáról. — *M. Nyelvészet* 1859, 64—75. Az indh (andh) igeigök görög tulajdonnevekben. *U. o.* 133—141. A görög $\delta\alpha\nu\sigma$ képzőről. (Első magyar nyelven írt értekezése). — *U. o.* 161—174, 241—258. Latin iskolai szótár (A Finály H. és Regényi J. szerk. mű bírálata). — *U. o.* 351—368. Curtius «Grundzüge» bírálata. — *U. o.* 1860, 486—515. A szanszkrit igeidők a magyarra viszonyítva (bevezetése a görögre és latinra is kiterjeszkedik). — *Nytud. Közl.* I. (1862) 145—156. Homér II. I. én., kiad. Thewrewk, bírálata.

⁷² *Szénássy Sándor* (1828—1872) ev. főgimn. tanár, ak. I. tag. Dolgozatai: *A magyar igeidők összehasonlítva a görög időikkel* (Pesti ág. ev. főgimn. Ért. 1861). — *Latin nyelvtani tanulmányok* (U. o. 1866). — *Latin nyelvtan* (alaktan) Pest 1863. — *Nytud. Közl.* 1869. (VII.) 131—159, 264—320. Összehasonlító latin szónyomozás. — *U. o.* 1870. (VIII.) 197—301. Latin orthographiai tanulmányok. — *Tan. Egyl. Közl.* 1868, 74—97. Bírálát Bartl A. Elemi latin nyelvtana 2. kiad.-ról. — *U. o.* 1870. a 3. kiadásról. — *U. o.* 472—483. Javaslat a latin helyesírás ügyében. — *U. o.* 517—535. A latin névragozás, tekintettel annak gimn.-ban való tanítására. — *U. o.* 49—79. A latin igeragozástanról. — *U. o.* 1871, 161—174. A latin *a* és *e* névragozás. — *Livius* I. II. (1867, 1871) és *Vergilius* Aen. I. II. (1869) kiadásai. — *A latin nyelv s dialektusai.* (Székfoglaló) Ak. Ért. I. o. II. 10. — *Az oscus igeragozás és oscus feliratok* (Akad. Értesítő 1872, 202—205).

⁷³ *Bartal Antal* (1829—1909) egyet. m. tanár, ny. főgimn. igazgató, akad. r. tag. Munkássága: *Sophocles Electrája.* Ungvári gimn. progr. 1857 és 1858. — *Hellas és Róma* (1—2. füz. Hdt. VIII. és IX. könyve) Pest 1862—63. — *Szótár* J. Caesar de bello Gall. és civ.-hez Pest 1863. ¹1867. — *Teljes magyar-latin szótár.* Pest 1864. (Veress Ignáccal). ²1872. — *Elemi latin nyelvtan* Pest. 1865. két rész. I.² 1867, II.² Pozsony 1869, II.³ u. o. 1870. — *Latin mondattan.* Pest 1866. (²Pozsony 1868. ³Bpest 1876.). — *Latin gyakorló és olvasókönyv.* Pest 1860 (Malmosival) ⁶1884. — *A kritika kritikájának kritikája.* (Észrevételek Szepesi I. munkájára) Pest 1869. — *Latin alaktan* Bpest 1875. (Malmosival). ⁶1884. — *A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban.* Bpest 1874. 183 l. (Akad. Érték. I. o. IV. 3.). — *Latin gyakorlókönyv.* Bpest 1875

(Malmosival). ¹1884. — *Latin gyakorlókönyv a mondattanhoz*, Bpest 1876. (Malmosival). ²1880. — *Görög-latin hangtan*. Bpest 1876. — *Latin mondattan*. Bpest 1878 (Malmosival). ³1890. — *Bevezetés az összehasonlító nyelvészetbe*. Különös tekintettel a classicus nyelvekre. Egger E. nyomán. Bpest 1883. — *Fustel de Coulange* «Az ókori község» c. munkájának fordítása. — Vergilius-, Horatius-, Sallustius-, Líviuskiadások a középiskola számára. — *Tanodai Lapok* 1856. II. Dr. Télyf: Platon Apologia és Critonja. Bíráló. — *Kalauz* 1864. III. 77. Nyílt levél P. Thewrewk E.-hez Virg. Aen. II. 178. v. ügyében. — Alapította és szerkesztette Hóman Ottóval a *Philologiai Közönyt* (1871/2) ebben a 19, 102, 168, 366. l-on: A római történetírók. — *E. Ph. K.* (1877) 298—299. Két coniectura. — *U. o.* III, (1879), 343—368. A classica philologia művelése hazánkban. — V. (1881) 485—499. Homerosnak magyar fordítói.

⁷⁴ Szepesi Imre tudományos munkássága: *A hangemelés-, lejtés- és hangmegnyújtásról a görög nyelvben*. Pesti kegyesr. főgimn. ért. 1859, 1860. — *A régiek véleménye a föld és ég alakjáról Herodot szerint*. Térképpel. *U. o.* 1861. — *A nyilvános istentisztelet helye a régiéknél*. *U. o.* 1862. — *Socrates életrajza*. *U. o.* 1863, 1864. — *Akad. Értes.* 1870, 51—54. A görög hangzók egykori kiejtéséről, — *U. o.* 121—124. A görög kettős hangzókrol.

⁷⁵ Télyf Iván (1816—1898) egyet. tanár, ak. I. tag. Irodalmi működésének pontos bibliográfiája Pecz V. emlékbeszédében (Eml. Besz. XI. 3.). Itt csak az akad. publikációkban megjelent dolgozatait sorolom fel, amennyiben klasz. fil. tartalmúak: *Solon adótörvényéről*. *Akad. Értek.* I. o. I. 1. 14 l. Bpest 1868. — *Adalékok az attikai törvénykönyvhez*. *U. o.* I. 2, 16 l. Bpest 1868. — *Aeschylos*. *U. o.* V. 7, 141 l. Bpest 1876. — *Eranos*. *U. o.* VI. 9, 31 l. Bpest 1877. — *Akad. Értes.* 1864, 128—172. Az Ilias szerzőjének egységéről (Székfoglaló). — *U. o.* 1867, 64—66. Miller Károly görög codex-felfedezéseiről. — *Nytud. Közl.* 1867. (VI.) 102—110. Latin ódák Szepesi Imrétől. — *U. o.* 169—171. Solon adótörvényéről. (Akad. felolv.). — *U. o.* 246—264. Az attikai törvénykönyvről (Akad. felolv.).

⁷⁶ Brassai Sámuel class. philologiai munkássága: *Commentator commentatus*. Tarlózatok Horatius satirái magyarázói után. *Akad. Értek.* I. o. III. 1. 109 l. Bpest 1872. — *Paraleipomena kai diorthumena*. Amit nem mondtak s amit rosszul (sic) mondtak a commentatorok Virg. Aeneide II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra. *Akad. Értek.* I. o. IV. 1. 151 l. Bpest 1873. — *Prot. Egyh. Lapok* 1871, 100, 135, 173, 238. Bír. Veress Ignác Virg. Aen. I—III. — *Tanáregyl. Közl.* 1872, 112, 164, 223, 267, 346. Bíráló Szénássy Verg. Aen. I. és II. könyve kiadásáról. — *U. o.* 1875/76, 541—547. Bíráló Hóman «Pindar versezetei» kiad.-ról. — *E. Ph. K.* 1882. (VI.) 878—887. Anacreonte ed. L. Michelangeli ismertetése.

⁷⁷ Finály Henrik (1825—1898) egyet. tanár, I. tag. Munkássága

(az archaeologia és numizmatika kizárásával): *Latin-magyar iskolai szótár* 1858. — *A latin nyelv szótára*. Bpest 1884. — *Nytud. Közl.* 1867. (VI.) 149—162. Mutatványcikkek a magyar-latin szótárból. — *Erd. Múz. Egylet Évk.* 1882. A görögök időszámítása. — *M. Nyelvész.* VI. (1861.) 480—498. Hogy kell latinból magyarra fordítani? — *Ungar. Revue* 1882, 669—715. Der altrömische Kalender (Külön-ny. is). — *Az ó-kori súlyokról és mértékekről*. Bpest 1883.

⁷⁸ *Ponori Theurewk Emil* (1838—1917) egyet. tanár, akad. t. tag. Munkái 1883-ig (v. ö. Horváth Ignác: A bp. kir. m. tud. egyetem bölcsészeti karának irodalmi munkássága 1780—1895. Bpest 1896, 426—433.): *Homér Iliása*. I. én. Iskolák számára magyarázta. Pest 1862. — *P. Vergili Maronis Aeneidos l. II.* Ex Ribbeckii recensione recogn. et perp. annot. ill. U. o. 1863. — *Homér Iliasa*. VI. én. Iskolák számára magy. U. o. 1866. — *A hang mint műanyag*. Költészet-zenészeti értek. U. o. 1866. — *A budapesti tanári egylet tantervi bizottságának munkálata*. Szerk. . . . U. o. 1867. — *Római és görög pénzsámítás*. U. o. 1868. — *A nyelvészet mint természettudomány*. U. o. 1869. — *A nyelv optikája*. U. o. 1870. — *Cornelius Tacitus Germániája*. Magyarázta. . . . U. o. 1871. — *A gyermeknyelvről*. U. o. 1871. — *A helyes magyarságelvei*. Bpest 1873. (Marczibányi-jutalmat nyert munka). — *Anakreon elégiái és epigrammái* (Akad. felolv. Kivonata: Athenaeum 1874.). *Codex Festi breviati Corvinianus* Bpest 1878. (Kny. a Nytud. Közl.-ből). — *Arany Aristophanes-fordításának* sajtó alá rendezése, bevezetésekkel, jegyzetekkel ellátása. U. o. 1880. — *Danielis Bersenii poetae eclogae Latinis versibus redditae a Stephano Tamasko*. Ed. . . . (?) U. o. 1880. — *A magyar zene rhythmusa*. 2. jav. kiad. Bpest 1881. (L. Nytud. Közl. X.). — *Codex Festi breviati Trecentis*. (Francia ért. a «Mélanges Graux»-ban) Paris 1882. — Folyóiratokban: *M. Nyelvész.* VI. (1861) 383—387. Az «anakreoni dalok»-ról. — U. o. 536—541. Philologiai jegyzetek. — *Bpesti Tanári Egylet Közlönye* 1867. I. 27—54. A tantervi bizottság munkálata. — II. 27—32. A tantervi bizottság munkálatának érdekében. — III., IV. 67—86. A Szénássy-féle latin nyelvtani tanulmányok bírálata. — VI. 23—36. Titi Livi ab urbe condita liber I. Magyarázta Szénássy S. Ismertetés. — *Tanár-egyl. Közl.* I. (1868) 63—74. Római és görög pénzsámítás. — *Nytud. Közl.* X. (1873) 366—390. A magyar rhythmus rendszere. I. r. A magyar zene rhythmusa. (Akad. székfoglaló). — U. o. XIV. (1878) 209—264. *Codex Festi breviati Corvinianus*. — *Athenaeum* 1874, 1056—1063, 1109—1118. Anakreon. — *Figyelő* 1876, 18—28. Decimus Laberius híres prologusa. — *Archaeol. Értes.* 1876, 141 és köv. Vasszegek római síroiban. — U. o. 307—317. Római feliratokról. — *E. Ph. K.* I. (1877) 8—9. Jegyzetek Sulpicia satirájához. — U. o. 168—170. Ritschl Frigyes emlékezete. — U. o. 403—406. Vegyes apróságok (Ford. Meleagrosból és Catullusból). — U. o. II. (1878) 4—12. A Corvinabeli Festus-codex. — U. o. 393—394. Horat. Carm. II. 16, 13. —

U. o. 394—446. *Variae lectiones*. — U. o. III. (1879) 30—32, 103—114, 254—257, 311—314. *Variae lectiones*. — U. o. 111—114. A Dies Aegyptiaci leideni lajstroma. — U. o. IV. (1880) 245—246, 618—619, 702—703. *Variae lectiones*. — U. o. 719—728. A Budapesti Philologiai Társaság eddigi munkálatai (Elnöki jelentés az 1880 okt. 17. közgyűlésen). — U. o. V. (1881) 228. *Variae lectiones*. — U. o. VI. (1882) 827—828, 894. *Variae lectiones*. — U. o. VII. (1883) 38—39, 1119. *Variae lectiones*. — *Ung. Revue* II. (1882) 80—90. Festus-Studien. — *Lit. Berichte aus Ungarn* II. (1878) 97—103. Der Festus Pauli Codex der Corvina. — *Archiv für das Stud. d. neueren Sprachen und Literaturen* LII. 457. Eine eigentümliche Comparativbildung.—

⁷⁹ Ring Mihály (1848—1888), reáliskolai, majd pozsonyi akadémiai tanár, egyet. m. tanár. Cikkei: *Zeitschr. f. Ö. Gymn.* 1872, 670—676. Kritisches zu Cornelius Nepos. — *Nytud. Közl.* XII. (1874) 1—15. A Catullkéziratokról, különös tekintettel Nemzeti Múzeumunk Catullcodexére. (V. ö. Akad. Ért. 1874, 25—29.). — 16—44. A régibb görög regényről. (V. ö. Akad. Ért. 1874, 122—123.). — 45—69. A Nemzeti Múzeum Orsčius-codexéről. (V. ö. Akad. Ért. 1874. 259.). — *Orsz. Kpisk. Tanáreggyl. Közlönye* 1871, 289—300. Adalékok Pindar tropikájához. (Kny.-ban is). — Művei: *Taciti Agricola* magyar értelmezéssel. Pest 1871. — *Taciti Germania* magyar értelmezéssel. U. o. 1871. — *Cornelius Nepos*. Nipperdey és Siebelis nyomán magyarázta... 1872—73. két füzet. — *Bericht über die Curtius-Handschriften der ungarischen Nationalmuseums* Bpest 1873. — *Allateinische Studien*. (Das Arvallid und die Salischen Fragmente. Zur Semasiologie der indogermanischen Stammbildung). Pressburg u. Leipzig 1882.

⁸⁰ Kont Ignác (1856—1912) lyceumi tanár Franciaországban. — A M. T. Akadémiában bemutatásra került két értekezése: *Lessing mint philologus*. (Ért. I. o. IX. 10.). Bpest 1881. és *Seneca tragédiái* (U. o. XII. 1.) Bpest 1884.

⁸¹ Fináczy Ernő (1860—) egyet. tanár, akad. tag. — *Classica philologiai dolgozatai* 1883-ig: *E. Ph. K.* II. (1878) 457—461. A horatiusi copula kihagyásáról. — III. (1879) 137—139, 276—280, 480—483. A gymnasiumi classikusok (I. Caesar. III. Horatius. IV. Herodotus). — IV. (1880) 129—140, 324—334. Julianus császár. (Kny.-ben is). — 649—659. Nepos hitelessége Cinna életrajzában. — V. (1881) 758—762. Heinsius Miklós emlékezete. — VI. (1882) 105—111 Sappho és Phaon. — 481—489. Római nőköltők. — *A görög irodalom története*. Jebb R. C. után angolból ford. Bpest 1880. 1892. — *A görög nő az ó-korban*. I. r. Bpest 1881. — A Bp. Philol. Társaságban bemutatva 1878 dec. 4-én *Vergilius tanulmányait* és 1879 dec. 3-án *A m. nemz. muzeum 199. sz. kézírata* (Vergilius költeményei és Servius commentárja) c. értekezéseket.

⁸² Ábel Jenő (1858—1889) egyet. tanár, akad. l. tag. — *Class. philologiai és fontosabb egyéb művei* 1883-ig, bírálatok kizárásával

(v. ö. a teljes bibliographiái összeállítást: Vári R. Ábel Jenő. [E. Ph. K. XIV. (1890) 73—91]). *De infinitivi Graeci forma* (Doktori ért.). Bpest 1878. — *Corvin-codexek*. Akad. Értek. I. o. VIII. 1. Bpest 1879. 103. l. — *Epistula ad Aemilium Thewreux de Ponor de codice Ambrosiano Lithicorum quae Orphei nomine circumferuntur* Bpest 1879. — *Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon*. Kiadja a M. T. Ak. irodalomtörténeti bizottsága. Bpest 1880. 296. l. = *Analecta ad historia renascentium in Hungaria litterarum spectantia*. Lipsiae-Bpestini 1880. — *Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság*. Akad. Értek. I. o. VIII. 8. Bpest. 1880. 125 l. — *Trója története*. A bpesti kir. kath. főgymn. 1879/80. é. értesítője. Bpest 1880. — *Coluthi Lycopolitani carmen de raptu Helenae*. Ed. E. A. Berlin 1880. — *Egyetemeink a középkorban*. Kiadja a M. T. Ak. irodalomtörténeti bizottsága. Bpest 1881. 96 l. — *Homeros Odysseája*. I—III. én. Iskolai használatra magyarázta stb. Bpest 1881. — *Homeros Iliasa*. I—III. én. Iskolai használatra stb. Bpest 1881. — *Orphei Lithica*. Accedit *Damigeron de lapidibus*. Rec. E. A. Berlin 1881. — *Joannis Gazaei Descriptio tabulae mundi et Anacreontea*. Rec. E. A. Berlin 1882. — *Folyóiratokban: E. Ph. K. I. (1877) 309—317, 382—389. A Hesiodosra vonatkozó legújabb irodalom. — 428—442. Wolf Frigyes Ágost és a classica philologia. — U. o. II. (1878) 25—28. A pozsonyi Terentius-töredék. Nemzeti Múzeumunk Apollonius Tyrius-codexéről. — 65—75, 166—173. Corvin-codexekről I., II. — 333—339. Adalékok a latin orthographiához. — 429—444. II. Psammetich görög zsoldosainak Ipsambulban levő feliratai. — U. o. III. (1879) 1—18. Janus Pannonius életéhez és műveihez. — 81—89. Az «Anthologia Latina»-hoz. — 175—186. Pannoniai verses feliratok. — 303—311. A görög epikusok töredékeihez. — 585—592. A Homer-centókról. — U. o. IV. (1880) 32—44. I. György kalocsai érsek. — 98—100. Garázda Péter. — 101. Janus Pannonius halálának helyéről. — 632—634. Guarinus Veronensis. — U. o. V. (1881) 32—36. Joannes Philoponosnak az ékezetekről szóló munkájához. — 82—83. Plinius Naturalis Históriajához. — 170—173. Janus Pannonius kéziratairól. — 398—405. Tacitus legnagyobb művének címe. — U. o. VI. (1882) 833—836. Charles Graux. — U. o. VII. (1883) 948—950. Corippus Joanissa. — *Ungarische Revue* I. (1881) 29—42. Galeotto Marzio. — 496—514. Die ungarischen Universitäten im Mittelalter. — 904—908. Die Handschriften der Bpester Univ. Bibliothek. — 976—979. Italienische Relationen über Ungarn. — U. o. II. (1882) 286—289. Neuere Ausgrabungen in Altöfen. — 640—669. Die Landesbücherausstellung. — U. o. III. (1883) 21—31 Petrus Garázda, ein ungarischer Humanist des XV. Jahrhunderts. — 169—185. Die Anfänge des ungarischen Buchhandels. — 373—383. Joh. Mezerzius, der Begründer der daci-schen Epigraphik. — *Litterarische Berichte aus Ungarn* II. (1878) 239—262. Die class. Philologie in Ungarn. — 556—581. Die Biblio-*

thek des Königs Matthias Corvinus. — *U. o.* IV. (1880) 321—349. Die gelehrte Donaugesellschaft des Conrad Celtes in Ungarn. — *Zeitschr. f. österr. Gymn.* XXXII. (1881) 161—167. Zu den Homercentonen. — *U. o.* XXXIV. (1883) 161—166. Die Catullus-Recension des Guarinus. — *Wiener Studien* III. (1881) 161—184. Die Söldnerschriften von Abu-Simbul. — *U. o.* IV. (1882) 224—262. Zur Handschriftenkunde des Pindar. — *Berl. Philol. Wochenschr.* II. (1882) 109—114. Philologische Revue aus Ungarn.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

(A számok a lapokra, dőlt szedésben a jegyzetekre vonatkoznak).

- Aesopus 21, 45, 61a
 Aischines 21, 45
 Aischylos 13, 30, 75
 Akadémia, Magyar Tudományos
     Alaprajz 3, 4, 5
     Igazgatótanács 7
     Első rendes tagok 7, 8
     Első tiszteleti tagok 8
     Első levelező tagok 9
     Kézíráttár 8, 9, 27, 11, 12a, 22,
         25, 29, 38, 39, 40, 43, 46, 57
     Klasszika-filológiai bizottság
         25—26, 64
 Anacharsis 14
 Anakreon. Anakreontea 19, 26, 3,
     39, 40, 44, 46, 50, 59, 76, 78, 82
 Anaxagoras 70a
 Anaximenes 17, 37
 Anthologia, görög 21, 40, 45, 46,
     latin 82
 Apollonios Rhodios 45
 Apollonius Tyrius 82
 Apuleius 55
 Arany János 24, 60, 62, 78
 Archimedes 46
 Argonautica 21, 45, 55
 Aristophanes 24, 60, 62, 78
 Aristoteles 17, 22, 27, 28, 37, 51,
     52, 68, 69
 Avianus-codex 28
 Ábel Jenő 26, 31—32, 82
 államrégiségek, görög 28, 29, 70
 Árvay Gergely 46a
 Baksai(y) Sándor 23, 56
 Ballagi Mór 26
 Balogh Pál, almási 9, 65a
 Baricz György 9, 21
 Barna Ignác 24, 26, 58
 Baronyai Detsi J. 40
 Bartal Antal 26, 29—30, 5, 69, 73
 Barthélemy 9, 14
 bencések 11, 13, 47
 Bentley 29
 Bécs 9
 Beck, Chr. D. 6
 Berzsenyi 8, 78
 Bion 59
 Bitnitz Lajos 5, 8, 2
 Boroszló 5
 Brassai Sámuel 16, 30, 34, 76
 Briedl Fidél 13, 30
 Buczy Emil 9, 22
 Budai Ésaías 5, 8, 1
 Budenz József 29, 71
 Caesar 10, 18, 20, 35, 52, 81
 Cato 37
 Catullus 46a, 63, 79, 82
 Celsus 55
 Christodoros 45
 Cicero 5, 8, 10, 18, 19, 21, 22,
     20, 25, 37, 41, 48, 49, 55
 Cornelius Nepos 21, 47, 79, 81
 Corpus iuris Attici 30 75
 Corvin-codexek 31, 78, 82
 Csaplár Benedek 22, 53

Császár Ferenc 10, 23
Csengery János 25, 63
Csiky Gergely 23, 24, 26, 61
Curtius-kéziratok 79
Czech János 10, 24
Czuczor Gergely 9, 21, 29, 47

Damigeron 82
Deáki F. Sámuel 9, 14
Debrecen 5
Demosthenes 20, 22, 46, 49
Dessewffy József gr. 5, 7, 8, 3
Domanovszky Endre 28
Döbrentei Gábor 6, 7, 4
Döme Károly 8, 9, 12a
dramaturgia, hellen-magyar 11, 13

Edvi Illés Pál 46a
Egyed Antal 18, 20, 21, 29, 43
elégia, római 63
Empedokles 70a
Epikuros 3, 62
Euclides 10
Euripides 13, 18, 20, 22, 45, 50, 62
Eutocius 46
Eutropius 37
Édes G. 9

Fábich 9
Fábián Gábor 10, 14—15, 22, 23,
32, 55
Fáy András 8, 21, 48
Fejér György 7, 6
feliratok, római 78; görög 82
Festus 78
filológia rendszere, története 6,
7, 1, 5, 6, 13, 17, 29, 31, 73, 82;
bibliográfiája 30, 5, 73
filozófiai nyelv 13
Finácz Ernő 31, 81
Finály Henrik 26, 30, 77
fordítások 17—25; eredeti szö-
veggel együtt 26, 20, 57, 77
Földi József dr. 9
földtan 70a
Fustel de Coulange 73

Gellius 10
Goethe 62
Göttinga 5, 14
Graux, Charles 82
Guzmics Izidór 7, 8, 11—14, 18,
20—21, 29, 30, 44
Gyulai Pál 26, 67

Haberern Jonathán 22, 28, 51, 69
Halle-Wittenberga 6
Hegedüs István 25, 62
Heinsius M. 81
Henszlmann Imre 26, 27, 66
Herodotos 45, 52, 73, 74, 81
Hesiodos 45, 82
hexameter 6
Heyne, Chr. G. 5
Hoblik Márton 10, 25
Homer 10, 18, 21, 27, 35, 38,
42, 45, 50, 56, 59, 61a, 63, 71, 73,
75, 78, 82
Horatius 8, 8—9, 17—18, 21, 22,
26—27, 11, 12a, 37, 39, 40, 43,
46, 47, 55, 58, 61a, 63, 65, 68,
73, 76, 78, 81
Horvát István 7, 7, 67
Horváth Cyrill 29
Horváth Endre 8
Horváth János 7, 9, 8
Horváth József 8, 12
Horváth József Elek 9
Hóman Ottó 73, 76 [82
humanizmus, Mátyás korabeli 6,
Hunfalvy János 22, 54
Hunfalvy Pál 17, 20, 22, 26, 27,
28, 36, 52, 67, 69

Iliasi per 38, 40
Imre Sándor 16—17, 23, 26, 35
irodalomtörténet, római 28, 29,
70; görög és római 70; görög 81
Isokrates 10, 45

Jankowich Miklós, Wadasi 6, 7, 8,
19, 5
Janus Pannonius 82

- Jéna 14
 Joannes Gazaeus 82
 Julianus 8, 13, 81
 Juvenalis 17, 37, 58,
 Kassai József 10, 26
 Kazinczy Ferenc 8, 9, 18—20, 26,
 27, 39, 40, 41
 Kazinczy Gábor 21, 39, 49
 Kelemen József 22
 Kis János 8, 14, 17, 20, 31, 37, 40
 Kisfaludy Károly 8
 Kisfaludy Sándor 8
 Kisfaludy-Társaság 21
 Kiss Károly 9, 15
 klasszikus ó-kor mint ideál 11-17;
 klasszikusok pedagógiai értéke
 14—17, 29, 31, 33, 34, 35, 36,
 41, 78
 «Római classicusok magyar for-
 dításokban» 18, 21
 «Hellen classicusok magyar fordí-
 tásokban» 18, 21
 Kolluthos 82
 Kont Ignác 31, 80
 Kölcsy Ferenc 8, 18, 29, 38, 40
 Kresznerics Ferenc 8, 9, 12a, 13
 Laberius 59, 78
 Laky Demeter 23, 56
 Lassú István 26—27, 65
 Lácza József 9
 Lessing 62, 80
 Lehr Albert 26
 Lipcse 6
 lírikusok 22
 literatura, hellen-magyar 11—13
 Livius 72, 73, 78
 Longinus 17, 37
 Lubrich Ágost 70
 Lucanus 10, 22—23, 27, 56
 Lucretius 8, 22, 11, 55
 Luctatius 46a
 Lukianos 21, 46, 46a
 magánrégiségek, görög 31
 Martialis 27, 59
 Márton József 9, 16
 Márton József 9, 16
 Melczer K. 9
 Meleagros 3, 45, 78
 Michelangeli, L. 76
 Mimnermos 3
 Mitscherlich 27
 mythologia 23, 31, 70, 71
 Nevelet Névtelenje 28
 nevelés, görög 4
 Nietsch 27
 nő, görög 8, 27, 81; nő-költők,
 római 81
 nyelvtanítás, nyelvtanok 16, 29, 1,
 9, 33, 34, 35, 36, 46a, 57, 69,
 72, 73
 nyelvtudomány 29, 17, 35, 69, 71,
 72, 73, 74, 78, 79, 82
 Nyíry István 9, 17
 Obernyik Károly 38
 Orosius-codex 79
 Orpheus 45, 82
 oscus nyelv 72
 Ovidius 8, 17, 20, 11, 12a, 37, 43
 Pannonhalma 9
 Parmenides 46a
 Pausanias 45
 pályázatok, jutalomdíjak: Lu-
 canus-p. 22—23, 56
 Karácsonyi-jutalom 24 [78
 Marczibányimellékjutalom 28,
 Hölgyek díja 28—29, 70
 Sámuel-díj 29
 Pecz V. 75
 Persius 17, 24, 37
 Pest 5 — -i egyetem 7, 9
 Péczely 20, 42
 Phaedrus 57
 Philologiai Közlöny 73
 Philologiai Társaság, Budapesti 78
 Philoponos 82
 piaristák 5, 9, 33, 46a, 53
 Pindaros 40, 62, 76, 79, 82

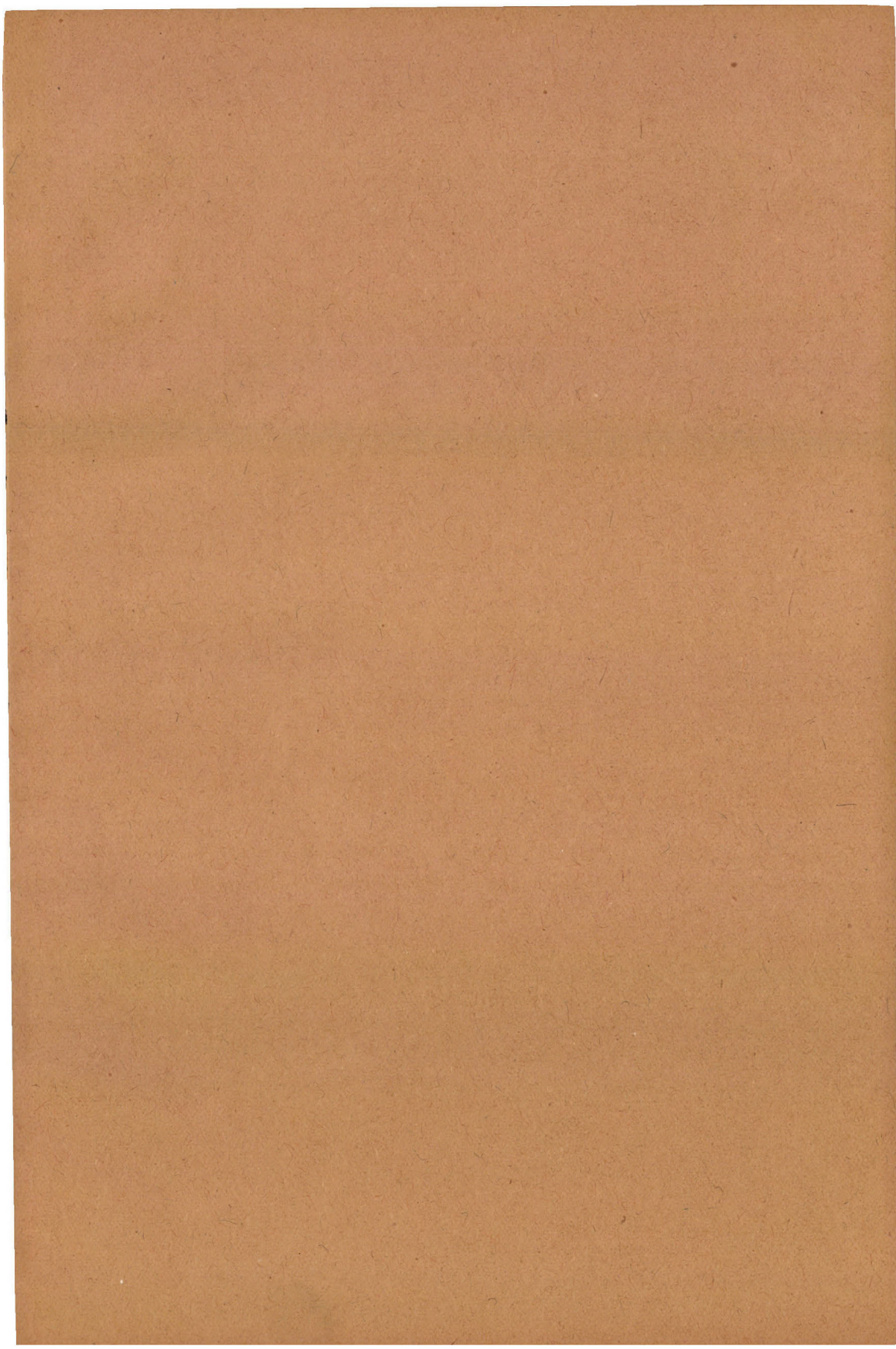

- Platon 9, 10, 21, 22, 27, 3, 32, 46,
52, 53, 69, 73
plátói akadémia Flórencben 27
Plautus 23, 24, 57, 61, 62
Plinius 8, 15, 82
Ifj. Plinius 15, 21
Plutarchos 10, 18, 21, 70a
Pozsony 7
Pór Antal 29, 70
premontreiek 23, 41, 46a, 56
Propertius 46a
próza 14, 67
Pythagoras 37
- Quintilianus 10, 28, 37, 41
- Rájnás 9
regény, görög 79
retorika, görög 63
Révai M. 9
Ritschl Fr. 78
Ring Mihály 31, 79
Rutilius Namatianus 22, 55
- Salamon Ferenc 26
Sallustius 6, 7, 18—19, 27, 5, 40, 73
Sappho 38, 62, 81
satira 24, 55, 58
Sárospatak 9, 18, 17
Schedel Ferenc 8, 10, 47 l. Toldy
F. a. is
Schedius Lajos 7, 8, 9
Schvarcz Gyula 29, 70a
Seneca 37, 46a, 55, 80
Servius 81
Simonides 40
Solon 3, 75
Somhegyi Ferencz 29
Sophokles 13, 18, 20, 22, 50, 61,
63, 73
Statius 46a
Straton 70a
Sulpicia 78
- B. Szabó D. 9
Szabó István 18, 21, 26, 27, 45, 67
- Szabó Károly 22, 29, 50
Szarvas Gábor 23, 26, 57
Szász Károly 24, 25, 26, 61a
Szeder Fábián 9, 18
Szemere Pál 40
Szenczy Imre 18, 20, 27, 41
Szent-Györgyi Gellérd 6, 5
Szent-Katolna 70a
Szenvey (Leiden) József 9, 19
Szepesi Imre 15, 30, 33, 74
Székács József 18, 21, 46
Szénássy Sándor 29, 57, 72, 76, 78
Szlemenics Pál 8, 11
Szombathely 5, 8, 2
szónokok, hellen 45
szótár 9, 10, 16, 18, 26, 69, 71,
73, 77
— nagy magyar 29
szövegkritika 7, 19, 29, 73, 75, 78,
79, 82
Sztrokay Antal 10, 27
Szvorényi József 70
- Tacitus 5, 9, 10, 21, 28, 41, 47, 49,
78, 79, 82
P. Takács 9
Taubner Károly 21, 27, 46, 68
Teleki József gr. 5
Terentius 17, 1, 37, 46, 82
Télly Iván 26, 29, 30, 70a, 73, 75
Thais, br. de 31
Theokritos 44, 62
Theophrastos 22, 54
Thewrewk Emil 24, 26, 31, 32, 59,
62, 73, 78, 82
Thukydides 10, 27, 50, 52, 69
Tibullus 8, 18, 20, 21, 12a, 40, 43,
46a, 55, 63
Toldy Ferenc 8, 28, 12 l. Schedel
F. a. is.
Torkos Sándor 23
Torma Károly 26
történelem, görög 28, 70; római
29, 70
történetírók, római 73
tragédia 22, 61a, 66

- Utrecht 5
Vajda Péter 46
Valerius Flaccus 22, 55
Vass László 9, 20
Vályi Nagy Ferenc 40
Vári R. 82
Veress Ignác 69, 76
Vergilius 24, 26, 40, 42, 58, 59,
72, 73, 76, 78, 81
Verseghy 9
Vécsey Tamás 26
Virág Benedek 8, 9, 18, 9
Vörösmarty Mihály 8
Wieland 27
Wolf, Fr. Á. 82
Xenophon 6, 17, 3, 20, 37
Zichy Antal 26
Zsámboki János 7
Zsoldos Ignác 46a
-

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.